

Reading Kültürpark with Actor Network Theory: The competition process beginning in 1990 and beyond

Aysu ÇAKIR¹, ORCID: 0000-0002-6922-9896
Hikmet ELDEK GÜNER², ORCID: 0000-0002-3284-9928

Abstract

Kültürpark, designed as one of the symbolic spaces of the Republic's modernization vision after the Great Fire of Izmir in 1922, later became a major public venue with its international fair identity. From the 1960s onwards, however, the rise of entertainment culture and the social transformations of the 1980s distanced the park from its founding ideology. In 1990, the "Architectural Competition for the Izmir Fair Kültürpark Environmental Design and Fair Complex" was organized, the effects of which have continued to spark debate. This study examines, within the framework of Actor-Network Theory, the relationships among different actors in the process initiated by this competition and extending to the present day, the interventions that transformed the design vision of Şükrü Kocagöz and his team, and the consequences of these interventions. The theory provides a multi-layered analytical framework by considering all human and non-human actors involved in the production of space. Findings show that the project was only partially realized and significantly altered by various actors. The process demonstrates that urban space is shaped not by a single subject but by contested networks of human and non-human actors and highlights the need for more participatory and inclusive approaches to Kültürpark's future transformation.

Highlights

- The competition process launched in 1990 for the reorganization of Kültürpark is examined through the framework of Actor-Network Theory.
- To ensure the sustainable transformation of Kültürpark, dialogue among actors should be strengthened and decision-making processes should become more transparent.
- By carrying the traces of the past into the present, a more comprehensive and holistic approach can be developed for the preservation and future of Kültürpark.

Keywords

Kültürpark; 1990 reorganization
competition, Actor Network Theory,
Şükrü Kocagöz

Article Information

Received:
08.05.2025

Accepted:
25.09.2025

Available Online:
23.04.2026

Article Category

Research Article

Contact

1. Faculty of Architecture, İzmir
Democracy University, İzmir, Türkiye
aysu.cakir@idu.edu.tr

2. Faculty of Architecture, İzmir
Democracy University, İzmir, Türkiye
hikmeteldek@gmail.com

Aktör Ağ Teorisi ile Kültürpark'ı okumak: 1990 yılında başlayan yarışma süreci ve sonrası

Aysu ÇAKIR¹, ORCID: 0000-0002-6922-9896
Hikmet ELDEK GÜNER², ORCID: 0000-0002-3284-9928

Öz

Kültürpark, 1922 İzmir Yangını sonrasında, Cumhuriyet'in modernleşme vizyonunun temsili mekânlarından biri olarak tasarlanmış, zamanla uluslararası fuar kimliğiyle kentin önemli kamusal alanlarından biri haline gelmiştir. Ancak 1960'lardan itibaren artan eğlence kültürü ve 1980'lerdeki toplumsal dönüşümler, parkın kuruluş ideolojisinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda 1990 yılında "İzmir Fuarı Kültürpark Çevre Düzenlemesi ve Fuar Kompleksi Mimari Proje Yarışması" düzenlenmiş; yarışmanın etkileri günümüze kadar süregelen tartışmalara konu olmuştur. Bu çalışma, söz konusu yarışmayla başlayan ve günümüze uzanan süreçte farklı aktörlerin ilişkilerini, yarışmayı kazanan Şükrü Kocagöz ve ekibinin tasarım tahayyülünü dönüştüren müdahaleleri ve bu müdahalelerin sonuçlarını Aktör Ağ Teorisi çerçevesinde incelemektedir. Bu teori, mekânın üretim sürecine dahil olan canlı ve cansız tüm aktörleri dikkate alarak çok katmanlı bir analiz imkânı sunmaktadır. Çalışma sonucunda, yarışma projesinin kısmen uygulanabildiği, farklı aktörlerin müdahaleleriyle tasarım vizyonunun önemli ölçüde değiştiği ortaya konulmaktadır. Kültürpark'ın 1990 yılı yarışma projesinin ardından uygulama süreci, kentsel mekânların tek bir öznenin ürünü olmaktan ziyade, farklı aktörler, politikalar, mekânsal bellek ve doğal unsurlar gibi insan olmayan aktantların karşılıklı etkileşimiyle şekillenen dinamik ve ihtilafli ağların ürünü olduğunu göstermektedir. Bu çok aktörlü müzakere sürecinin, gelecekte Kültürpark'ın korunması ve dönüştürülmesine dair kararların daha katılımcı ve kapsayıcı bir çerçevede ele alınmasına katkı sunması beklenmektedir.

Öne Çıkanlar

- Kültürpark'ın 1990 yılında düzenlenmesi için açılan yarışma süreci Aktör Ağ Teorisi yöntemiyle incelenmiştir.
- Kültürpark'ın sürdürülebilir dönüşümü için aktörler arası diyalog güçlendirilmeli ve karar süreçleri daha şeffaf olmalıdır.
- Geçmişin izlerini günümüze taşıyarak, Kültürpark'ın korunması ve geleceği için daha kapsamlı ve bütünsel bir yaklaşım geliştirilebilir.

Anahtar Sözcükler

Kültürpark; 1990 Yeniden düzenleme yarışması; Aktör Ağ Teorisi, Şükrü Kocagöz

Makale Bilgileri

Alındı:
08.05.2025

Kabul Edildi:
25.09.2025

Erişilebilir:
23.04.2026

Makale Kategorisi

Araştırma Makalesi

İletişim

1.Mimarlık Fakültesi, İzmir
Demokrasi Üniversitesi, İzmir,
Türkiye

aysu.cakir@idu.edu.tr

2. Mimarlık Fakültesi, İzmir
Demokrasi Üniversitesi, İzmir,
Türkiye, İzmir, Türkiye

hikmeteldek@gmail.com

GİRİŞ

Mimarlık literatüründe uzun süredir tartışmaların odağında yer alan “mekân” kavramı, 19. yüzyıldan itibaren farklı disiplinlerden beslenerek zenginleşmiş ve sabit bir tanım olmaktan çıkmıştır. Felsefe, iktisat ve sosyoloji gibi çeşitli disiplinlerden aktarılan kuramsal açılımlar, mimarlık alanında mutlak mekân anlayışının sorgulanmasına yol açmış; böylece mekânın ilişkisel, dinamik ve çok katmanlı doğası öne çıkmıştır.

Mekânın bu çok katmanlı ve ilişkisel doğası, özellikle 20. yüzyıldan itibaren geliştirilen kuramsal yaklaşımlarda belirginleşmiştir. Henri Lefebvre, mekânı toplumsal pratiklerin şekillendirdiği; hafızanın, politik ideolojilerin ve kültürel dönüşümlerin yansıdığı dinamik bir alan olarak tanımlamaktadır (Lefebvre, 2014, s. 56). Lefebvre’in bu yaklaşımı mekânın toplumsal boyutlarını görünür kılması açısından önemli bir kuramsal zemin oluşturmaktadır. Ancak, yaklaşımın insan-merkezli kurgusu, insan-olmayan aktörlerin rolünü bütün boyutlarıyla açıklamakta sınırlı kalmaktadır.

1980’lerden itibaren mimarlık düşüncesi, insan-merkezli paradigmanın sınırlarını aşmaya yönelmiştir. Teknolojik gelişmeler ve çevre çalışmaları, mekânın yalnızca insanlar arası ilişkilerle değil, karmaşık sosyo-teknik sistemler aracılığıyla da şekillendiğini göstermiştir. Bu bağlamda, Bruno Latour’un geliştirdiği Aktör-Ağ Teorisi (AAT), toplumsal olanı yeniden tanımlayan önemli bir yaklaşım olarak öne çıkmıştır. AAT’nin temel önerisi, toplumsal süreçlerin yalnızca insanlar tarafından değil, insan-olmayan varlıklar tarafından da kurulduğunu kabul etmesidir (Latour, 2005). Bu perspektiften bakıldığında mekân, canlı ve cansız aktörlerin karşılıklı etkileşimiyle varlık kazanan bir ilişkiler ağıdır. Bu ağ, her müdahaleyle şekillenen, zaman içinde dönüşen ve sürekli olarak yeniden üretilen bir yapıdır (Latour, 2005, s. 10).

İzmir’in temsili mekânlarından Kültürpark da bu dönüşüm süreçlerinin en çarpıcı örneklerinden biridir. Erken Cumhuriyet Dönemi’nin modernleşme ideallerini yansıtan bir kamusal alan olarak tasarlanan Kültürpark, zaman içinde değişen toplumsal talepler, politik kararlar ve mekânsal müdahaleler sonucunda yeni kimlikler edinmiştir. Bu değişim, Kültürpark’ın kurulduğu ideolojik çerçeveden uzaklaşmasına yol açarken, aynı zamanda kamusal alanların sürekli yeniden biçimlendiği dinamik süreçlere dair tartışmalara zemin hazırlamıştır.

1936 yılında açılan Kültürpark, modern Türkiye Cumhuriyeti’nin kentleşme vizyonunun önemli bir yansıması olarak inşa edilmiş; yeşil alanları, sosyal ve kültürel etkinlikleri, uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapma kapasitesiyle İzmir’in en önemli kamusal mekânlarından biri olmuştur (Feyzioğlu, 2011, s. 36). Zamanla İzmir Enternasyonal Fuarı, yerel halk ve uluslararası ziyaretçiler için çekim merkezi hâline gelmiş, kentin ekonomik ve kültürel hayatında belirleyici bir

rol üstlenmiştir (Sönmezdağ, 1978, s. 61-80). Ancak, 1960'lerden itibaren yükselen eğlence kültürü ve 1980'lerdeki toplumsal dönüşümler, Kültürpark'ın kullanım biçimlerini değiştirerek, onu kuruluş ideolojisinden uzaklaştırmış, mekânsal ve işlevsel anlamda yeni bir kimliğe büründürmüştür (Kayın, 2015, s. 53). Kültürpark'ın yeniden düzenlenmesi amacıyla 1990 yılında yarışma açılmış, parkın tarihsel kimliğine referansla yeniden biçimlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu yarışma farklı aktörlerin park üzerindeki tahayyüllerine göre şekillenen bir sürecin başlangıcı olmuştur. Günümüzde Kültürpark 1990 yılında düzenlenen yarışma projesi ve sonrasında yaşanan dönüşüm süreci üzerinden tartışılmaktadır. Bu tartışmalar, hem yarışma projesinin ana aktörü Şükrü Kocagöz ve ekibinin tahayyülünü hem de sürece dahil olan farklı aktörlerin Kültürpark tahayyüllerini görünür kılmakta ve geleceğin Kültürpark'ının kurgulanmasına yardımcı olmaktadır.

Makale, Kültürpark'ın yeniden düzenlenmesi için 1990 yılında açılan yarışma sürecini ele almakta; yarışmayı kazanan Şükrü Kocagöz ve ekibinin tasarım tahayyülünün dönüşümü ve bu sürece dahil olan aktörlerin ilişkilerini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın kuramsal altyapısı, toplumsal ve mekânsal süreçleri yalnızca insan merkezli olarak değil, tüm aktörlerin etkileşimleri üzerinden açıklamayı mümkün kılan Latour'un Aktör-Ağ Teorisi çerçevesinde kurgulanmaktadır (Latour, 2005). Bu doğrultuda, Kültürpark'ın yeniden düzenleme sürecinde farklı aktörlerin karşılıklı ilişkileri analiz edilerek, parkın tasarımına yön veren dinamiklerin nasıl şekillendiği irdelenecektir.

Kültürpark, geçirdiği dönüşümlerle, kazandığı ve kaybettiği toplumsal, mekânsal ve kültürel anlamlar üzerinden hem bir başarı hem de bir mücadele örneği olarak varlığını sürdürmektedir. Yarışma sürecinde hangi tahayyüllerin öne çıktığı, hangi aktörlerin süreçte belirleyici rol oynadığı ve halen devam eden tartışmaların hangi dinamikler çerçevesinde şekillendiği soruları üzerinde yoğunlaşmıştır. Makale, Kültürpark'ın yalnızca fiziksel bir dönüşüm sürecinden geçmediği, aynı zamanda farklı aktörlerin etkileşimiyle sürekli olarak yeniden ele alınan dinamik bir ağın parçası olduğunun vurgulanması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, Kültürpark'ın bu süreçte yaşadığı tarihsel ve mekânsal dönüşümü anlamak, gelecekteki koruma ve iyileştirme süreçleri için önemli bir rehber sunmakta ve kentsel belleğin korunmasına katkı sağlamaktadır.

AKTÖR AĞ TEORİSİ

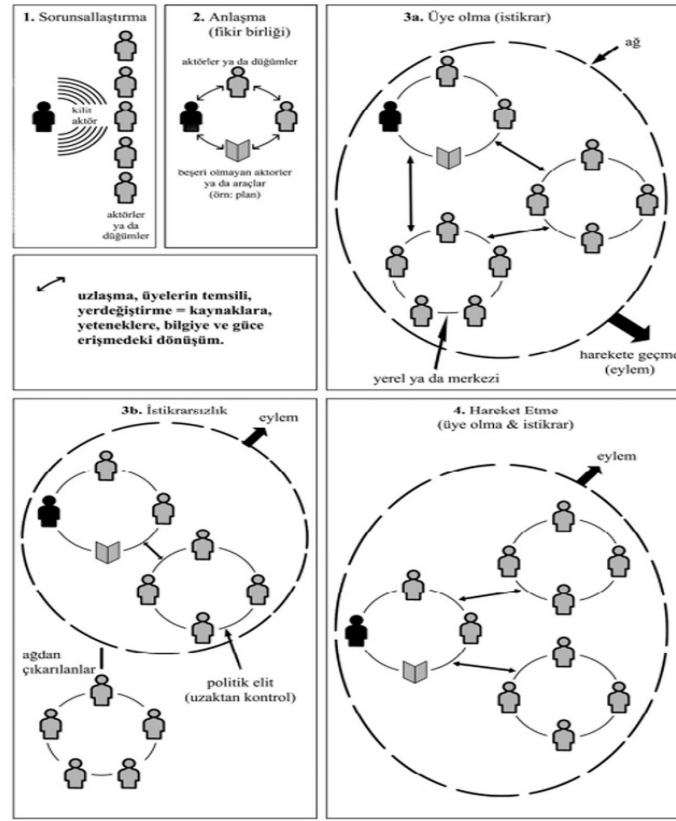
Aktör-Ağ Teorisi (AAT)¹,1980'li yılların başında Bilim, Teknoloji ve Toplum çalışmaları kapsamında, Bruno Latour, Michel Callon ve John Law gibi düşünürler tarafından sosyal bilimlerde yeni bir analiz çerçevesi oluşturma amacıyla geliştirilmiş bir yaklaşımdır (Latour, 2005). Bu teori, geleneksel olarak yalnızca insan eylemlerinin merkezde olduğu anlayışları sorgular (Miles, 2016). AAT'nin temel motivasyonu, insan-doğa ayrımı yapan modern yaklaşımı, "aktör" ve "aktant" kavramları aracılığıyla ortadan kaldırmayı hedefler (Latour, 2021). Latour'a göre, insan-doğa arasında kesin bir ayrım yoktur ve insanlar, nesnelere bağımsız olarak düşünülemez (Latour, 2005). Aktör-Ağ Teorisi, insan ve insan-dışı varlıkların birbirleriyle etkileşime girerek belirli bir sistem içinde farklı biçimlerde yer edindiğini öne sürer (Callon ve Latour, 1981, s. 292). Teorinin temel çıkış noktası, insanların edilgen olmayan nesnelere üstün olduğu görüşüne karşı çıkmasıdır (Latour, 2005). AAT, yalnızca insanları ve insan eylemlerini anlamaya çalışmak yerine, insan-dışı

¹ Orijinal adı Actor-Network Theory (ANT) olup, sosyal bilimlerde insan ve insan dışı aktörlerin ağ içindeki karşılıklı etkileşimlerini ve ilişkilerini ele alan bir yaklaşımdır.

aktörleri de dikkate alarak, bu aktörlerin birbirleriyle nasıl ilişki kurduğunu, ağlar aracılığıyla nasıl etkileşime girdiğini ve bu ilişkilerin nasıl şekillendiğini ortaya koyar (Bosco, 2006, s. 139). Bir ağın yapısı ve işleyişi, aktörlerin kendilerinden ve onların oluşturduğu ağın yapısal bütünlüğünden bağımsız düşünülemez. Bu durum, ağın kendisinin dinamik ve değişken olduğunu, sürekli olarak yeni ilişkiler ve anlamlar ürettiğini gösterir (Latour, 2008, s. 92).

İnsan ya da insan-dışı tüm varlıklar, eyleme geçme kapasiteleri eşdeğer kabul edilerek “aktör” veya “aktant” olarak ağın bir parçası sayılmaktadır (Selçuk, 2018, s. 76). Koşulları somut biçimde dönüştürebilenler “aktör” olarak adlandırılırken, henüz bu etkiyi ortaya koyamayanlar “aktant” şeklinde tanımlanır (Kasapoğlu & Odabaş, 2009, s. 31-33). "Aktant" kavramı, Latour'un geliştirdiği bir terimdir. Bu kavram, yalnızca aktörleri değil, aynı zamanda aktörlerin etkileşime girdiği ortamları, nesnelere ve diğer faktörleri de içerir (Latour, 2021). Özellikle cansız varlıkları tanımlamak için kullanılan bu kavram, aktörlerle sürekli bir etkileşim içerisindedir.

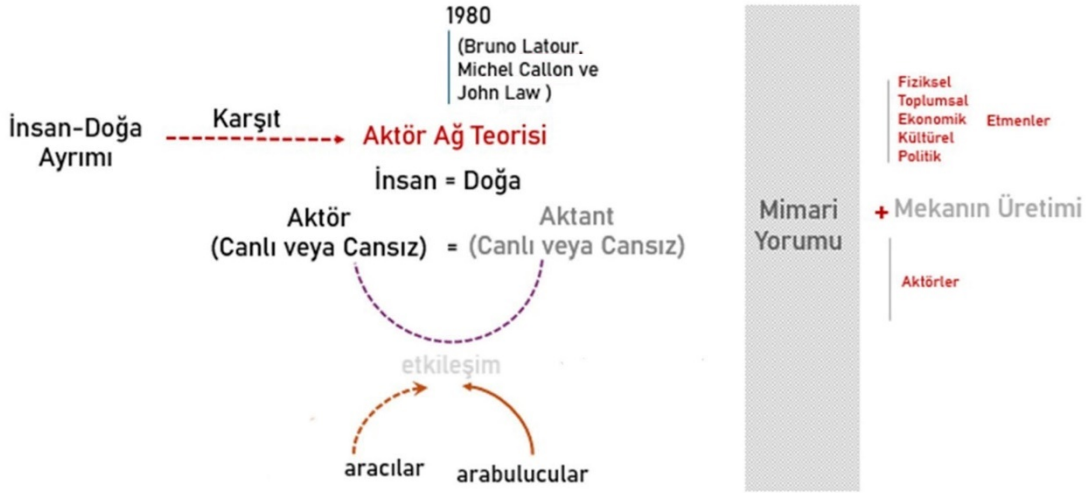
Latour'un teorisinde, aktör ve aktant kavramlarının yanı sıra, aracı (intermediaries), arabulucu (mediators) ve çeviri (translation) kavramları da önemli bir yer tutar (Latour, 2005). Aracılar, ilişkilere doğrudan bir etkisi olmayan, ancak bu ilişkilerin yayılmasını sağlayan varlıklar olarak tanımlanır (Latour, 2005). Bu varlıklar, etkileşim ortamında kolaylaştırıcı bir rol üstlenir. Arabulucular ise aktörler ve aktantlar arasındaki etkileşimleri sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bu sürece doğrudan etki ederek iletişimi yeniden şekillendirir (Latour, 2005). Çeviriler (translators), Latour'un teorisinde özellikle önemli bir rol oynar. Çeviriler, farklı aktörler arasında aracılar ve arabulucular tarafından ilişki ağlarının oluşum sürecini tanımlar (Latour, 2005). Çeviri süreci, sorunsallaştırma, anlaşma, ikna ve hareket etme olmak üzere dört aşamada incelenebilir (Şekil-1) (Selman, 2000, s. 109-121). Çeviri süreci ilerledikçe hedefler, aktörler ve araçların anlamları sürekli yeniden kurulmakta, bu da aktörler arasındaki dinamikleri yeniden şekillendirmektedir (Seçilmişler, 2010, s. 47). Çeviri sürecinin sonunda ilişki ağı, "kara kutu" olarak isimlendirilen stabil bir yapıya ulaşır (Selman, 2000, s.109-121). Ancak, bu ağın istikrarı, baş aktörün meşruiyetinin sorgulanmasıyla sarsılabilir. Böyle bir durumda kara kutu açılır ve ilişki ağı ya çözülür ya da dönüşüm geçirir (Kasapoğlu ve Odabaş, 2009, s. 31-33).

Şekil 1. Aktör ağı oluşması ve çalışma sürecindeki aşamalar (Selman, 2000, s. 109-121).

AAT'nin temelini oluşturan kavramlar, insan ile insan-olmayan varlıklar arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını anlamak için bir çerçeve sunar. Özellikle mimarlık ve kentsel planlama çalışmalarında bu kavramlar, mekânsal ve sosyal süreçlerin nasıl birbirine bağlandığını analiz etmek için kullanılmaktadır (Yaneva, 2009).

Mekânın, mimarlık disiplinde yalnızca fiziksel boyutlarıyla ele alınması, onun statik bir nesne olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır (Paköz, 2020, s. 13). Oysa mekân, sürekli değişen ve etkileşime açık toplumsal süreçlerin çıktısı olarak ele alınmalıdır. Sosyal bilimler alanında mekan üzerine tartışmaları derinleştiren Henri Lefebvre ve David Harvey gibi teorisyenler mekânın toplumsal ve ilişkisel yapısına dikkat çekmiştir. Henri Lefebvre'in "mekân kuramı", mekânın edilgen bir yapı ya da yalnızca fiziksel bir varlık olmadığını, aksine ekonomik, politik ve toplumsal ilişkilerle şekillenen dinamik bir üretim süreci olduğunu vurgular (Lefebvre, 2014, s. 40). Ona göre mekân; algılanan, tasarlanan ve yaşanan olmak üzere üçlü bir yapıdan oluşur. Bu yaklaşım, mekânın toplumsal boyutlarını görünür kılması açısından önemli olsa da insan merkezli kurgusu nedeniyle çalışmanın odağındaki merkezi olmayan, heterojen insan-dışı aktör ilişkilerini açıklamakta sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle makale, Lefebvre'in ve Harvey'in mekan üzerine çalışmalarını derinleştirerek, analizini Bruno Latour'un Aktör-Ağ Teorisi (AAT) çerçevesi üzerinden geliştirmektedir. AAT, mekânın üretiminde yer alan (canlı ve cansız) aktörler/aktantlar ve bu sürece dahil olan araçlar-arabulucuların karşılıklı etkileşimlerini ağlar üzerinden okumayı mümkün kılar; böylece insan/doğa ikiliği aşılır ve mekân; fiziksel, toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik unsurların kesiştiği çok aktörlü bir üretim süreci olarak değerlendirilebilir (Latour, 2005) (Şekil 2).

Şekil 2. Aktör-Ağ Teorisi ve mekânın üretimi: kavramsal çerçeve.

Bir mekânın oluşum süreci, pek çok farklı aktörün bir araya geldiği karmaşık bir ilişkiler ağına dayanır (Selçuk, 2018, s. 90). Ağa dahil olan her aktör, mekânın üretiminde farklı bir etkiye sahip olup bu etkileşimler mekânın anlamının ve işlevinin zaman içinde nasıl şekillendiğini gösterir. Yaneva (2012), mekânı; varlıkların bir arada olma durumuna göre zaman içinde değişen, farklı mekânsal çoğullukları barındıran dinamik bir ağ olarak tanımlamaktadır. Bu mekânı da “ihtilafli mekân” olarak adlandırmıştır. Ayrıca mekânın tasarım sürecinden uygulama sürecine kadar yaşanan dönüşümleri, bu dönüşümün aktörlerini ve aktörler arasındaki ilişkileri belgelendirmek için Bruno Latour ile birlikte ‘Mapping Controversies Methods’ yöntemini geliştirmişlerdir (Selçuk, 2018, s. 91). Bu haritalama yöntemi, mekân üretimine dahil olan aktör ve aktantlar, aracılar ve arabulucular gibi birçok bileşenden oluşan ağın ilişkisinin deşifre edilmesini amaçlamaktadır. Yaneva (2012) bu yöntemin üç aşamada (takip et, belgele, haritala) ortaya çıkarılabileceğini belirtmiştir.

Aktör-Ağ Teorisi, mimarlık alanına sunduğu dinamik yaklaşımla, Kültürpark gibi dönüşüm geçiren mekânların analizine yeni bir perspektif kazandırma potansiyeline sahiptir. Özellikle, Kültürpark’ta mekânsal dönüşümün en belirgin şekilde yaşandığı 1990 yılı İzmir Fuarı Kültürpark Çevre Düzenlemesi ve Fuar Kompleksi Mimari Proje Yarışması, süreci ve sonrasında sürece dahil olan, insan ve insan-dışı birçok aktörün bir araya gelerek etkileşim ağı oluşturduğu bir “ihtilafli mekân” örneğidir. Yarışmayı kazanan ekipte yer alan ve Kültürpark’ın aktif müellifi olan Şükrü Kocagöz’ün bu süreçteki bireysel ve ekip tahayyülü, yalnızca fiziksel mekânın yeniden tasarlanmasıyla sınırlı kalmamış; farklı aktörlerin etkileşimleriyle şekillenen dinamik bir sürecin parçası olmuştur. Bu çalışma, söz konusu sürecin işleyişini ve ağı oluşturan aktörler arasındaki ilişkileri deşifre etmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda Yaneva’nın ağ ilişkisini haritalandırmak için yöntem olarak sunduğu üç aşama çalışmanın akış şemasını oluşturmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Aktör Ağ Teorisi üzerinden Kültürpark'ın 1990 yılındaki yarışma sürecinin okunması üzerine akış şeması.

Adımlar	Aktör Ağ Teorisi ile Kültürpark'ın 1990 Yarışma Sürecini Okumak
Takip Et	Kültürpark'ın 1990 yılında düzenlenen yarışma sürecinde ağa dahil olan aktörler üzerinden mekânın dönüşümü tespit edilmek istenmektedir.
Belgele	Kültürpark'ın yeniden düzenlenmesi için açılan yarışmanın aktörlerinden Şükrü Kocagöz ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, kurum arşivlerinin taranması sonucunda ilişki ağına dahil olan aktörlerin belgelenmesi sağlanacaktır.
Haritala	Kültürpark'ın 1990 yılında açılan yarışma sonucunda günümüze kadar olan mekânsal dönüşümünün ağa dahil olan aktörler ile diyagramlaştırılması amaçlanmaktadır.

AKTÖR AĞ TEORİSİ İLE KÜLTÜRPAK'I OKUMAK

Kültürpark'ın Oluşumu ve Sosyal, Kültürel Dönüşümü

Kurtuluş Savaşı'nda İzmir'in geri kazanılmasından birkaç gün sonra meydana gelen 1922 İzmir Yangını, büyük ölçüde Ermeni ve Rum mahallelerini yok etmiş; kentin fiziksel dokusunu ve toplumsal hafızasını derinden sarsarak geride küllerle kaplı bir boşluk bırakmıştır (Şekil-3). Bu felaketin ardından kentin yaşadığı fiziksel, ekonomik ve mekânsal yıkım ortamında büyük bir irade ortaya koyan kent yönetimi, söz konusu boş alanı yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisini yansıtan planlama çalışmalarının merkezine almıştır (Kayın, 2015, s. 35).

Şekil 3. Büyük İzmir Yangını sonrası Kültürpark'ı temizleme çalışmaları (Serçe vd, 2003, s. 176).

Planlama sürecinde Henri Prost ile iletişime geçilmiş ve Prost'tan yanan bölge için bir plan oluşturması talep edilmiştir (Bilsel, 2009, s. 12-17, Amygdalou, 2015, s. 82). Raymond Danger ve Rene Danger'ın da sürece dahil olmasıyla hazırlanan 1925 tarihli Danger-Prost kent planı, ışınal şekilde birbirini kesen geniş bulvarlar ve bu kesişimlerde oluşan büyük meydanlarla kurgulanmış; aynı zamanda sanayi, konut ve işçi yerleşim alanları belirlenirken, Kültürpark'ın günümüzde bulunduğu bölge merkezi bir yeşil alan olarak tasarlanarak çevresinin eğitim ve kültürel işlevlerle desteklenmesi öngörülmüştür (Bilsel, 2009, s. 12-17; Amygdalou, 2015, s. 82-84). Bu yaklaşım, Kültürpark'ın ilk tasarım izlerini şekillendirerek, modern İzmir'in kültürel ve mekânsal kimliğini oluşturma sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Altan, 2015, s. 165).

1930'lu yılların başına kadar uygulamaya geçilemeyen ve çeşitli revizyonlar geçiren planın en önemli revizyonu, yeşil alan olarak tariflenen bölgenin 60 hektardan 360 hektara çıkarılması ve Suat Yurdkoru'nun² Rusya seyahatinde görerek etkilendiği Gorki Parkı'nın benzeri Kültürpark'ı İzmir'e inşa etme fikri olmuştur (Feyzioğlu, 2011, s. 30). Behçet Uz'un belediye başkanlığı yaptığı dönemde (1930-1940), Suat Yurdkoru'nun önerisinin uygulanabilmesi için hazırlık süreci başlatılmış; bu kapsamda oluşturulan ekip Avrupa'daki parkları incelemiştir. Yapılan ziyaretler ve Yurdkoru'nun hazırladığı rapor, Kültürpark'ın oluşum sürecinin başlamasında belirleyici olmuştur (Altan, 2015, s. 173).

Kent planlama çalışmaları devam ederken, İzmir'de uluslararası bir fuar oluşturma fikri gündeme gelmiş; bu durum Kültürpark için tasarlanan idealler ile örtüşmüştür. İlk olarak 1923 yılında düzenlenen ve Cumhuriyet'in ekonomik planlamasını şekillendiren Türkiye İktisat Kongresi esnasında gerçekleştirilen "Yerli Malları Sergisi" ile fuar etkinliği deneyimlenmiştir (Altan, 2015, s. 167). Söz konusu sergi, İzmir'in uluslararası tanınırlığı olan bir fuara sahip olmasının ilk adımını oluşturmuştur (Kayın, 2015, s. 43). Ekonomik kalkınma ve üretim gücünü teşvik etme amacıyla düzenlenen bu sergi, zamanla genişlemiş ve "İzmir Panayırı" adıyla anılmaya başlanmıştır (Feyzioğlu, 2006, s.14). Başlangıçta bugünkü Efes Otel'i'nin bulunduğu arazide gerçekleştirilen panayır, artan ziyaretçi sayısı ve büyüyen etkinlik alanı nedeniyle mevcut alanının yetersiz kalmasıyla daha geniş ve modern bir mekâna ihtiyaç duymuştur.

İzmir Belediye Başkanı Behçet Uz'un öncülüğünde panayırın uluslararası bir düzeye çıkarılması hedeflenmiş ve 1936 yılında Kültürpark'a taşınması kararlaştırılmıştır (Kayın, 2015, s. 44). Moloz kaldırma çalışmaları, temizlenen alanın duvarlarla çevrelenmesi, bölgeyi denize bağlayan bulvarların açılması, o seneki fuarda yer alacak 14 pavyonun inşası ve peyzaj çalışmaları sonucunda Kültürpark sadece yeşil alan olarak değil, aynı zamanda halka modern yaşamı öğreten ve kenti uluslararası arenada görünür kılan bir fuar işleviyle birlikte 1 Eylül 1936'da "Arsiulusal İzmir Fuarı" adıyla açılmıştır (Şekil 4) (Sönmezdağ, 1978, s. 57).

² Dönemin Yeni Asır Gazetesi spor muhabiri Suat Yurdkoru, 1933 yılında Türk spor kafesi ile Sovyetler Birliği'ne yaptığı ziyarette şehir turu esnasında Gorki Parkı'ndan ve parkın kamusal yaşantısından çok etkilenmiştir. Moskova'da bulunduğu süreçte park hakkında bilgiler toplamış ve fotoğraflar çekmiştir. İzmir'e döndüğünde Belediye Başkanı Behçet Uz'a Gorki Parkını tanıtmış ve benzer bir parkın İzmir için uygun olabileceğini ifade etmiştir (Feyzioğlu, 2011, s. 30).

Şekil 4. 1936 Kültürpark Arşiusul İzmir Fuarı açılışı (Ahmet Pirıştina Kent Arşivi).

Ulusal ölçekte, İzmir Belediye Başkanı Behçet Uz'un "Halk Okulu" yaratma arzusunu üstlenen Kültürpark, kuruluşunun ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik ve endüstriyel gelişiminin kanıtlanması ve modernleşme anlayışının benimsenmesi için aracı olmuştur (Feyzioğlu, 2006, s. 36). İlk dönemde, modern yaşam pratiklerini halka tanıtan geçici ve kalıcı yapılarla birlikte, kentlilerin sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerini gerçekleştirmesine imkân sağlayan yapılar inşa edilmiştir (Paraşüt Kulesi, 1937; Hayvanat Bahçesi'nin açılması, 1938; Kültür Pavyonu, 1939) (Karpas, 2009, s. 136). Kültürpark'ın sunduğu bu işlevler yeni şekillenen modern eğlence anlayışının mekânını oluşturmaktadır (Feyzioğlu, 2011, s. 36).

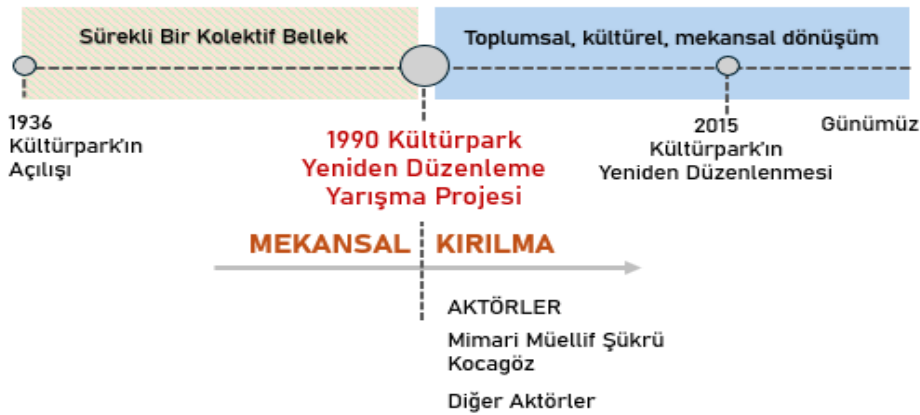
1950'li yıllara kadar Kültürpark, bir yandan Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme hedeflerini uluslararası arenada görünür kılarak, gerçekleşen fuarlarla politik ve kültürel rekabetin de bir sahnesi olmuştur (Altan, 2015, s. 175). Soğuk Savaş döneminde (1945-1989), İzmir Enternasyonal Fuarı'nda düzenlenen ulusal pavyonlar, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki gerilimin ve ideolojik yarışın yansımalarını sergilemiştir (Gönlügür, 2015, s. 102).

20. yüzyıl ortasından itibaren yaşanan sosyo-ekonomik, politik ve kültürel dönüşüm süreçleri, İzmir Enternasyonal Fuarı Kültürpark'ın mekânsal ve işlevsel kurgusuna doğrudan yansımıştır (Kayın, 2015, s. 57). 1950'li yıllarda çok partili hayata geçiş ile değişen siyasi görüşler, geleneksel değerler ve Amerika etkisinde dönüşen sosyal hayatın etkilerini Kültürpark'ta gözlemlemek mümkündür (Kayın, 2015, s. 57). Bu dönüşüm, kent yaşamında ve kültürel mekânlarda belirgin değişimlere yol açmıştır. Eğlence işlevinin kentsel mekânda baskın hale gelmiş ve gazino kültürü özellikle fuar zamanlarında alana damga vurmuştur (Kayın, 2015, s. 56). Kültürel ve sosyal yaşam için 1951 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi'nin alana taşınması, Göl gazinosunun onarımı, Fuar Merkez Evlendirme Dairesi (1956), Kubana ve Mogambo pavyonlarının inşası gibi önemli mekânsal gelişmeler olmuştur (Karpas, 2009, s. 153-154). Kültürpark, zamanla kentlilerin gündelik yaşamlarında eğlence ve kültürel etkinliklere ev sahipliği yapan bir mekân kimliği kazanmıştır (Feyzioğlu, 2011, s. 158-160).

1950-1980 yılları arasında İzmir Enternasyonal Fuarı gelişim gösterirken, Kültürpark zarar görmeye başlamıştır (Kayın, 2015, s. 53). Bu durumun en önemli nedeni Belediye Başkanı Behçet Uz'un Kültürpark için hedeflediği 'halk okulu' işlevinin geri planda kalması ve ticaretin önemli merkezlerinden olan İzmir Fuarı'na yenik düşmesi olarak görülmektedir (Karpaz, 2009, s. 155). Bu dönemde ticari kaygıların öne çıkması ve fuar işlevinin baskınlığı Kültürpark'ın özgün işlevini zedeleyecek çeşitli yapılaşma kararlarının alınmasına neden olmuştur (Karpaz, 2009, s. 156). Böylece erken Cumhuriyet Dönemi'nin idealleri giderek geri plana itilmiş, bunların yerine popüler bir eğlence anlayışı alana egemen olmaya başlamıştır (Kayın, 2015, s. 56). 1980'li yılların başına gelindiğinde, kentsel mekânda bütüncül ihtiyaçları gözetilmeden özellikle eğlence birimleri için bireysel girişimler ile kontrolsüz biçimde inşa faaliyetleri gerçekleştirilmiş ve sonucunda Kültürpark'ın içerisine yoğun ticari işlevler eklenmiştir (Karpaz, 2009, s. 180).

1990'larla birlikte, Kültürpark'ta ülke fuarlarının yerini firmaların ön planda olduğu ihtisas fuarları almaya başlamıştır (Feyzioğlu, 2011, s. 114-115). Bu dönüşümle İzmir Fuarı'nın uluslararası nitelikteki fuar işlevi zayıflamış ancak ziyaretçi sayısı artmıştır (Yılmaz vd., 2015, s. 11). Değişen fuarcılık anlayışı doğrultusunda, İzmir'deki fuarların daha etkin bir anlayışla ele alınması amacıyla İzmir Fuarcılık Hizmetleri ve Kültür Sanat Etkinlikleri A.Ş. (İZFAŞ) kurulmuştur (Kayın, 2015, s. 59). Bu dönemde kentsel alanda çeşitli mekânsal düzenlemelerin de yapıldığı görülmektedir. Alana yeni bir işlev kazandırmak amacıyla Mehtap Açık hava Tiyatrosu'nun alanında 1990'lı yılların başında İsmet İnönü Kültür Merkezi'nin inşa çalışmalarına başlanmıştır (Kayın, 2015, s. 60).

Alanda yaşanan mekânsal dönüşümü daha kapsamlı ve planlı bir boyuta taşımak amacıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi, 1990 yılında İzmir Fuarı Kültürpark Çevre Düzenlemesi ve Fuar Kompleksi Mimari Proje Yarışması'nı düzenleme kararı almıştır (Özcan vd., 1993, s. 40-42). Söz konusu yarışma ve düzenleme sürecinin, Kültürpark'ı mekânsal olarak yeniden yorumlayan, köklü mekânsal değişimlerin yaşandığı en önemli kırılma olduğu söylenebilir (Kayın, 2015, s. 60; Drinkwater ve Can, 2015, s. 341). Bu süreçte ortaya çıkan aktörler arası ilişkiler, Kültürpark'ta mekânsal dönüşümün ötesinde, toplumsal ve kültürel işlevlerin de yeniden biçimlenmesine neden olmuştur. Böylece, kuruluşundan itibaren farklı işlevler üstlenerek sürekli değişen Kültürpark'ın kimlik serüveni, kolektif belleğin çok katmanlı yapısına yeni boyutlar eklemiştir (Yılmaz vd., 2015, s. 11-16).

Şekil 5. 1990 Kültürpark yeniden düzenleme yarışma projesi zaman çizelgesi.

Kültürpark'ın Yeniden Düzenlemesi; İzmir Fuarı Kültürpark Çevre Düzenlemesi ve Fuar Kompleksi Mimari Proje Yarışması

Kültürpark yarışma projesi, daha planlama aşamasında farklı aktörler arasında görüş ayrılıklarına yol açarak çok katmanlı bir etkileşim ağı oluşturmuştur (Karaçorlu, 1995, s. 1-2). Bu süreç, projenin planlama ve uygulama aşamalarında çeşitli tartışmalara ve uzlaşma çabalarına zemin hazırlamıştır.

1990 yılında dönemin Belediye Başkanı Yüksel Çakmur, zaman içerisinde kontrolsüz biçimde tahrip olan Kültürpark için uluslararası bir yarışma projesi düzenleyerek yeniden iyileştirilmesini sağlamak istemiştir (Karpaz,2009, s. 170). Yarışma Şartnamesi, 16 Şubat 1990 tarihinde “İzmir Fuarı Kültürpark Çevre Düzenlemesi ve Fuar Kompleksi Mimari Proje Yarışması” adı ile ilan edilmiştir. Şartnameye göre, eski semt garajı alanı (Basmancık Çukuru) ile birleştirilen 105.000 m²lik tasarım alanına fuar alanı, 800 araçlık otopark, otel, kongre merkezi gibi yapılar inşa edilmesi amaçlanmıştır (Karaçorlu, 1995, s. 1-2).

Yarışmaya dair en fazla tartışma yaratan konu, İzmir Metropolitan Alan Nazım İmar Planı'nda fuar ve rekreasyon işlevi için Çiğli'de 350 hektarlık bir alan ayrılmış olmasına rağmen bu alanın plan değişikliğiyle konut alanına dönüştürülmesidir. Bu değişiklik, yarışma şartnamesinde fuar kompleksinin Kültürpark içerisinde planlanmasına neden olmuştur (Karaçorlu, 1995, s. 1-2). Yarışma şartnamesi yayımlandıktan sonra farklı aktörlerin karşıt görüşleri arasında yaşanan çatışma derinleşmiş, yarışmaya yönelik tartışmalar daha da yoğunlaşmıştır (Tablo 2) (Karaçorlu, 1995).

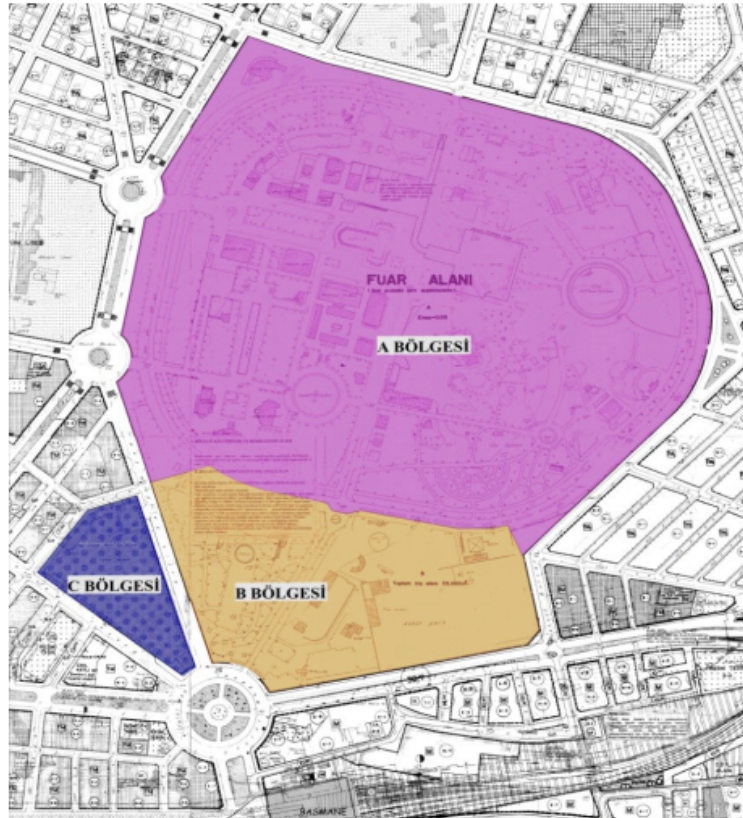
Tablo 2. Yarışma şartnamesine yönelik sürece dahil olan aktörlerin görüşleri.

Aktörler	Yarışma Şartnamesine Yönelik Belirtilen Görüşler
Yarışmaya Katılanlar	Kültürpark'ın ve kentin ekonomik yaşamına yeni boyutlar kazandıracak çağdaş bir fuar alanı tasarlanması amaçlanmaktadır.
Mimarlar Odası	Kentin en büyük yeşil alanı Kültürpark, gürültü ve çevre kirliliği oluşturan, yeşil alanları işgal eden işlevlerden arındırılarak yalnızca spor, dinlenme, peyzaj amaçlı kullanıma açılmalıdır.
Yerel Yönetim	Yarışma alanına dahil edilen Basmancık Çukuru alanı ile çağdaş gereksinimlere uygun bir yapılaşma önerilmektedir. Bu alanın Kültürpark ile bütünleşmesi kentin eğlence, sanat, spor gibi çeşitli ihtiyaçlarına yanıt vermesi beklenmektedir.
Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu	Doğal sit alanı olan Kültürpark'ın yapılaşmaya açılması, plan değişikliğine uğratılması, yapılaşma koşullarının koruma kurullarınca belirlenmesi gerekliliğini ifade etmiştir.
Sivil Örgütler	Kültürpark'ın yeşil dokusunun korunması gerekliliğini, içerisindeki yoğun yapılaşmadan arındırılarak yeni yapılaşmaya açılmaması ve mevcut yeşilin artırılması gerektiğini vurgulamıştır.

İzmir Mimarlar Odası yarışma projesine yönelik; Kültürpark'ın tarihsel, mekânsal kurgusunun korunarak yalnızca spor, sanat ve kültürel kullanıma açılmasını ve fuar işlevinin kent dışında bulunması gerektiğini savunarak itirazda bulunmuştur (TMMOB İzmir Şubesi, 1990). Yarışma

sürerken kentte basın açıklamaları, eylemler, yürüyüşler düzenlenerek projeye karşı çıkmıştır (Cumhuriyet, 1990, 8 Nisan). Mimarlar Odası İzmir Şubesi, Kültürpark projesine karşı “insan zinciri” oluşturma kararı almıştır (Cumhuriyet, 1990, 11 Mayıs). Diğer taraftan yarışmaya katılmak isteyen mimarlar, yarışmanın İzmir kenti için bir avantaj olduğunu savunan bir bildirge yayımlamıştır (Cumhuriyet, 1990, 6 Haziran).

Mimarlar Odasının açmış olduğu dava sonucunda yarışma süreci jüri tarafından ertelenmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi, 1990 yılında 2. Derece Doğal Sit alanı olarak tescillenen Kültürpark için Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulundan görüş istemiştir (Erkan ve Arslan Avar, 2017, s. 153). Kültürpark için Koruma Kurulu yarışma alanının üç bölge olarak ele alınmasına ve bazı yapılaşma koşulları getirilmesine karar vermiştir (Erkan ve Arslan Avar, 2017, s. 153). Koruma kurulunun yaklaşımına göre A ve B bölgeleri doğal ve tarihi sit alanında kaldığı için A bölgesi Emax³: 0.05 yapılaşma koşullu Kültürpark ve rekreasyon alanı, B bölgesi max 35.000 m² yapılaşma koşullu fuar bölgesi, C bölgesi de otel ve kongre merkezi olarak bölgelendirmiştir (Şekil 6) (TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi, 2016).

Şekil 6. 1/1000 Ölçekli İmar Planına göre Kültürpark'ın Bölgeleri (TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi, 2016).

Şartnamede belirtilen tarihten dört ay gecikme ile yarışma süreci koruma kurulunun bölgelendirme önerisi doğrultusunda yeniden başlatılmıştır. Düzenlenen yarışmaya 120'den fazla ekip katılmış ve

³ Emax (emsal), bir parselde yapılabilecek toplam inşaat alanını belirleyen katsayıdır. Toplam inşaat alanı, arsa alanının emsal değeri ile çarpılması sonucu elde edilmektedir.

yarışmayı Merih Karaaslan, Şükrü Kocagöz, Mürşit Günday ve Yüksel Öztan'dan oluşan ekip kazanmıştır (Tablo 3) (Karaaslan vd., 1991, s. 40-42).

Tablo 3. Yarışma Projesi Bilgileri (<http://www.mimarlarodasiankara.org/yarismalardizini>).

Yarışma Adı:	İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Fuarı Kültürpark Çevre Düzenlemesi ve Fuar Kompleksi Mimari Proje Yarışması
İşveren:	İzmir Büyükşehir Belediyesi
Yarışma Tipi:	Ulusal
Yılı:	1990
Asil Jüri Üyeleri	Ergün Onaran, Orhan Erdil, Orhan Çakmakçıoğlu, Neşet Arolat, Günay Çilingiroğlu, Ali Terzibaşoğlu, Fatih Gorbun
Danışman Jüri Üyeleri	Yüksel Çakmur, Şeref Günduru, Gülay Uyar, Mehmet Soyer, Tekin Çullu, Halit Şarlak, Uğur Yüce, İklil Ulueren, Akın Süel, Gönül Öney, Hilal Aslan Yıldırım
Yedek Jüri Üyeleri	Kaya Dinçer, Nafiz Aköz, Hayri Anamurluoğlu
1.Ödül	Merih Karaaslan, Şükrü Kocagöz, M. Mürşit Günday, Yüksel Öztan
2. Ödül	Selim Velioglu, Duygu Okay, Bora Borçin, Sinan Mert Şener
3. Ödül	Baran İdil, A. Tamer Başbuğ, Hasan Özbay, Betül Gürel, Selçuk Özhan, Arife Çelik, Sibel Gez

Mimar Aktör/Özne: Şükrü Kocagöz ile Yarışma Sürecine Bakış

Mimarlıkta müelliflik kavramı, mimarın gerçekleştirdiği eylemler ve pratiklerin birbiriyle ilişkilendirilmesiyle şekillenir. Bu süreç, mimarın bireysel tasarım tercihleri ile içinde bulunduğu kültürel, tarihsel ve sosyal bağlamın birleşimiyle daha derin bir anlam kazanır (Tanyeli, 2023, s. 109). Mimar öznenin yetiştiği coğrafya, ekonomik ve sosyal ortam, meslek pratiği içinde şekillenen etik ve ahlaki değerler sistemi, mimarlık üretimini anlamada ipuçları sunarken, bu üretimin bir ağ içindeki bağlantılar ve müzakerelerle şekillendiği de göz ardı edilmemelidir (Bancı, 2023, s. 25-26). Aktör-Ağ Teorisinin (AAT) perspektifi, mimari üretimi yalnızca bireysel bir yaratım süreci olarak değil, birden fazla aktörün etkileşimde bulunduğu karmaşık bir süreç olarak ele almayı gerektirir (Latour ve Yaneva, 2014).

Kültürpark'ın 1990 yılında yeniden düzenlenmesi için açılan yarışmayı kazanan ekibin önemli bir figürü olan Şükrü Kocagöz, İzmir kentinin mimarlık ortamında etkin bir aktör olarak öne çıkmaktadır. 1950 yılında Söke'de doğan Şükrü Kocagöz, Saint Joseph Ortaokulu ve Karşıyaka Lisesi'nde aldığı eğitimin ardından, Lozan Politeknik'te mimarlık ve kentsel tasarım yüksek lisansı alanlarında eğitim almıştır. Mezuniyetinden sonra, 1974 yılından itibaren İzmir'de kurduğu mimarlık firması aracılığıyla birçok yapının tasarım ve inşasında rol almıştır (Kocagöz, kişisel görüşme, 21 Aralık 2024). Kocagöz'ün mesleki pratiği, yalnızca bireysel tasarım kararlarına indirgenemeyecek bir ağ içinde şekillenmiştir; akademik geçmişi, İzmir'deki mimarlık ortamı, meslek örgütleri, kamu kurumları ve yarışma süreçleri gibi pek çok bileşen bu pratiğin oluşumunda etkili olmuştur.

Özellikle, Kültürpark'ın 1990 yılında yeniden düzenlenmesi için açılan yarışma, Kocagöz'ü bu sürecin önemli aktörlerinden biri haline getirmiştir. Yarışmanın açıldığı dönemde Mimarlar Odası İzmir Şube Başkanlığı görevini üstlenen Şükrü Kocagöz, yarışma sürecinde Mimarlar Odası'nın yarışmaya olan tepkisiyle ilgili görüş ayrılığı yaşadığı için istifa etmiştir. Akabinde, Merih Karaaslan ve Mürşit Günday ile yarışmaya katılma kararı almıştır (Kocagöz, kişisel görüşme, 21 Aralık 2024).

Yarışma, uzun bir değerlendirme sürecinin ardından Melih Karaaslan, Mürşit Günday ve Şükrü Kocagöz'den oluşan ekibin hazırladığı projenin kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Projenin ana teması, Kültürpark'ın yılda sadece on beş gün düzenlenen fuar organizasyonuna yönelik arabesk eğlence mekânlarından arındırılarak gerçek işlevini yerine getirir hale bürünmesini sağlamak olmuştur (Karaaslan, vd., 1991, s. 40-42). Bu yaklaşım doğrultusunda yarışma projesinde yeni yapıların inşasından çok mevcut yapıların yıkımı ve alanın yeniden düzenlenmesi üzerine odaklanılmış, böylece zamanla işlevsiz hale gelerek çöküntü alanlarına dönüşen yapıların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir (Şekil-7).

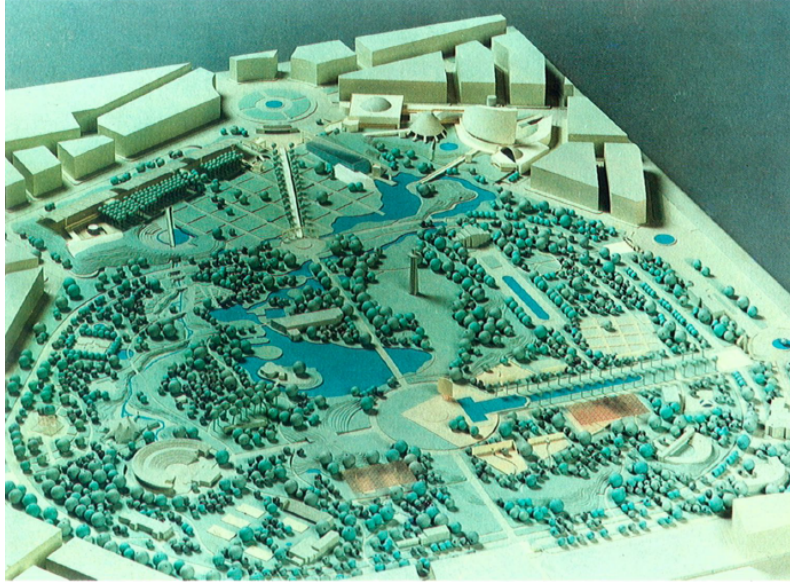

Şekil 7. 1990lı yıllarda Kültürpark'ın güncel durumu (Şükrü Kocagöz kişisel arşivi).

Yarışma şartnamesinde öngörülen yeni yapıların tasarımında ise ekibin benimsediği temel ilke; Kültürpark'ın coğrafya ve topoğrafyasını zenginleştirirken, inşa edilecek tesislerin bu topoğrafya içinde eriyerek doğayla kaynaşmasını sağlamak olmuştur (Karaaslan, vd., 1991, s. 40-42). Ayrıca alanın mekansal belleğine sadık kalınarak, proje ekibinin "Anıların Restorasyonu" olarak tanımladığı tasarım fikrinin ön plana çıkarılması hedeflenmiştir. Alanın tarihsel dokusunu ve kuruluşundaki Gorki Parkından esinlenilerek oluşturulan ana aksları, aksların devamındaki ana kapıları koruma kararı alınmıştır (Kocagöz, kişisel görüşme, 21 Aralık 2024). Tasarım yaklaşımında 1853 yılında Olmsted'in Central Park'ta geliştirdiği Green Sward (Doğrusal Yeşil) yaklaşımı benimsenmiştir (Karaaslan, vd., 1991, s. 40-42). (Şekil 8, Şekil 9).

Şekil 8. Birinci olan projeye ilişkin vaziyet planı tasarımı (Karaaslan vd., 1991, s. 40-42).

Şekil 9. Kültürpark Yeniden Düzenleme yarışmasına ilişkin Melih Karaaslan, Mürşit Günday ve Şükrü Kocagöz'ün maket çalışması (Karaaslan vd., 1991, s. 40-42).

Yarışmanın planlama aşamasında yapılaşmanın artacağına yönelik sivil toplum örgütlerinden ve Mimarlar Odası'ndan gelen eleştiriler, kazanan ekibin Kültürpark tahayyüllerinde farklı bir yaklaşım geliştirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda ekip parktaki yeşil alan oranını %28'den %70'e yükseltmeyi hedeflemiş ve bazı mevcut yapıların yıkılması için öneride bulunmuştur (Karaaslan vd., 1991, s. 40-42). Ayrıca, projenin müelliflerinden Şükrü Kocagöz, *Kentlilik Hakkı*, *Dönüşür İşlevlik*

ve *Fuarlar* başlıklı makalesinde, kentlilik hakkını, kentlilerin kent merkezinden hem fiziksel hem de zamansal olarak yararlanma hakkı şeklinde tanımlamış ve projenin bu ilkeler ışığında şekillendiğini belirtmiştir (Kocagöz, 1991, s. 11-13). Henri Lefebvre'den alıntı yaparak, merkezselliğin kentin temel karakteristiği olduğunu vurgulamakta ve kentlilerin bu merkezi alanlardan demokratik bir şekilde faydalanmasının, kentlilik hakkının gerçekleşmesi açısından kritik bir unsur olduğunu ifade etmektedir (Kocagöz, 1991, s. 11-13). Kentlerin kapsayıcılık ve kolektiflik nitelikleri ile dışlayıcı ve ayrıştırıcı yönleri arasındaki gerilime dikkat çekerek, bu çelişkilerin aşılmasında “dönüştürücü işlevsellik” kavramını öne sürmektedir (Kocagöz, 1991, s. 11-13). Kocagöz'ün ifadesiyle bu kavram, kent mekânında ortaya çıkan toplumsal eşitsizlikleri ve mekânsal adaletsizlikleri dengeleyici bir araç olarak düşünülmelidir.

Kültürpark için geliştirilen tasarım yaklaşımı, İzmir kent merkezinde dönüşebilir işlevli spor, eğlence, dinlenme ve sergi alanlarını bir arada barındıran mekânın, kentlilik hakkını geliştireceğine dair bir tahayyüldür (Kocagöz, kişisel görüşme, 21 Aralık 2024). Bu bağlamda, Kültürpark'ın yarım asırdır sürdürdüğü çok işlevlilik, yarışma projesiyle birlikte yeniden ele alınmış ve alanın işlevsel dönüşümüne odaklanılmıştır.

Aktör Ağ Teorisi ile Kültürpark Yarışma Projesi ve Sonrası: Kazanımlar ve Kayıplar

1990 yılında Kültürpark'ın yeniden düzenlenmesi için açılan yarışma projesi, uygulama sürecinde Şükrü Kocagöz ve ekibinin aldığı tasarım kararlarının ötesine geçen; farklı insan ve insan-olmayan aktörlerin müdahaleleriyle günümüze kadar etkilerini sürdüren çok katmanlı, dinamik bir ilişkiler ağı içinde şekillenmiştir. Bu sürece dahil olan tüm aktörler Kültürpark'ın günümüzde halen devam eden tartışmalı uygulama sürecinin bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle yarışma sonrası süreci anlamak için, sürece doğrudan etkisi bulunan aktörler ile, dolaylı etkiler yaratan aktantların birlikte incelenmesi gerekmektedir.

Uygulama sürecinde devreye giren farklı aktör ve aktantlar yarışma sürecinde şekillenen tahayyülün tam anlamıyla hayata geçirilmesini engellemiştir. Kültürpark'ın yeniden düzenlenmesi için önerilen tasarım kararları, uygulama aşamasında farklı ilişkiler ağı içinde müzakere edilerek yeniden şekillenmiş ve mekânsal pratikler, başlangıçtaki tasarım vizyonundan saparak farklı bir doğrultuda ilerlemiştir. Bu süreçte mekânsal dönüşüm, Aktör-Ağ Teorisi'nin vurguladığı gibi, bireysel bir öznenin ürünü değil; insan ve insan olmayan aktörlerin, politikaların ve pratiklerin kesişiminde ortaya çıkan kolektif bir oluşumdur.

Aktörler, ilişki ağına zaman zaman doğrudan etki ederek Latour (2005)'un belirttiği gibi aktör olarak yer alırken; bazen de ilişki ağına doğrudan etki etmeyecek biçimde daha pasif konumda aktant olarak yer edinmektedir. İlişki ağına katılan aktörler ve aktantlar arasındaki bağlantılar arabulucular ve araçlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Tablo 3'te Kültürpark'ın 1990 yılı yeniden düzenleme yarışma projesinin uygulama aşamasına dahil olan aktörler belirtilmektedir (Tablo-4). Bu sürece proje müellifleri, meslek odaları, yerel yönetimler koşulları fark yaratacak biçimde değiştiren insan aktörler olarak dahil olurken; İzmir'in 1922 yangını sonrası yeniden planlama çalışmasına dahil edilen Kültürpark arazisi, tarihsel süreç içerisinde kentlilerin belleğinde yer edinen mekânsal belleği, kent içerisindeki en büyük yeşil alan olarak Kültürpark'ın doğal unsurları insan-olmayan aktantlar olarak ağına dahil edilmektedir. Süreç ilerledikçe de yeni aktörler ağına katılmaya devam etmiştir.

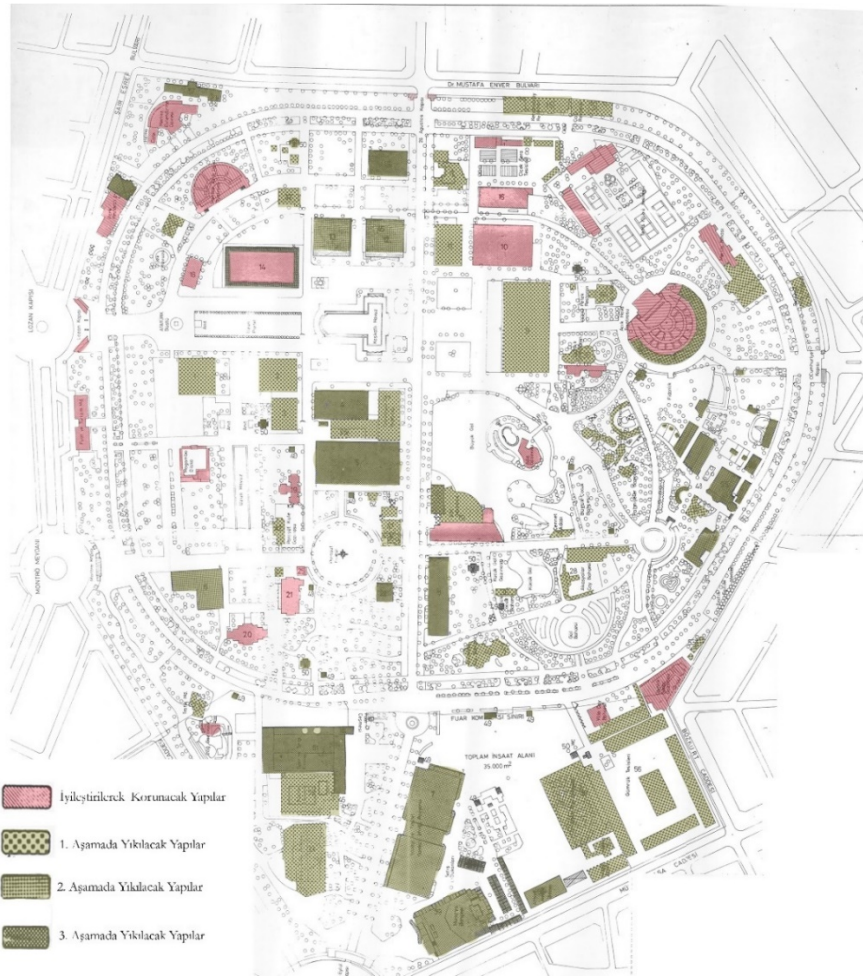
Tablo 4. Kültürpark'ın 1990 yılı yarışma projesi uygulama aşaması aktörleri.

Aktör Ağ Kavramları		Kültürpark'ın 1990 Yılı Yeniden Düzenleme Yarışma Projesi ve Sonrası Aktörleri	
Aktörler/Aktantlar	İnsan Aktörler-Aktantlar	Proje Müellifleri:	Şükrü Kocagöz, Melih Karaaslan, Mürşit Günday
		Meslek Odaları:	Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası
		Yerel Yönetimler:	Yüksel Çakmur (1989-1994), Burhan Özfatıra (1994-1998), Ahmet Priştina (1999-2004), Aziz Kocaoğlu (2004-2019), Tunç Soyer (2019-2024), Cemil Tugay (2024-Devam)
		Diğer Kişiler:	İlhan Tekeli, Kültürpark Kullanıcıları
		Sivil Toplum Örgütleri:	Kültürpark Platformu ve diğer kuruluşlar
	İnsan-Olmayan Aktör-Aktantlar	Arazi	Kültürpark
		Mekansal Bellek	Kültürpark'ın kuruluşundan itibaren kentlide yarattığı mekansal hafıza
		Doğal Unsurlar	Kent parkı olarak Kültürpark (ekolojik değeri, kent içerisindeki en büyük yeşil alan)
		Sergi Holleri	2004 yılında inşa edilen hangar binaları
		Diğer Yapılar	Kültürpark içerisinde var olan mevcut yapılar, Kültürpark çevresindeki Basmane Çukuru arazisi, inşa edilen otopark
Arabulucular		1990 Yılı Kültürpark yeniden düzenleme yarışma projesi Yarışma Projesi'ne yönelik yapılan itirazlar Koruma Kurulu kararları 2015 Yılı Yeni Kültürpark yeniden düzenleme çalışması Koruma amaçlı imar planı çalışması	
Aracılar		Projeler, 3 Boyutlu Görseller, Alana ilişkin fotoğraflar	

Kültürpark'ın 1990 yılı yarışma projesi sonrası yeniden düzenleme süreci, ağa dahil olan farklı aktörler arasındaki ilişkiler üzerinden okunduğunda ilk düğüm noktasını, proje ekibinin hazırladığı uygulama çalışmalarının 1992 yılında Koruma Kurulu'na sunulması oluşturmuştur. Ancak bu süreçte arabulucu olarak dahil olan Koruma Kurulu'nun onayı, C bölgesine dahil edilen Basmane Çukuru'nun planlama yetkisinin Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devredilmesi nedeniyle yaklaşık on yıl ertelenmiştir. 2001 yılında Koruma Kurulu, Kültürpark alanına ilişkin düzenlenen 1/500 ölçekli yeniden düzenleme projelerini onaylamıştır (Kocagöz, kişisel görüşme, 21 Aralık 2024). Onaylanan proje dahilinde müelliflerin yıkılacak-korunacak yapılar için hazırladığı pafta doğrultusunda bazı binaların belli aşamalarla yıkılması, bazılarının iyileştirilerek korunması üzerine çalışmalar

başlatılmıştır. Projelendirmeye göre yıkılacak alan toplam alanın %70'inin oluşturmaktadır (Şekil 10).

Yarışmayı kazanan projede alınan kararlara göre fuar yönetimi, Kültürpark alanını yoğun yapılaşmadan arındırma girişimlerine ilk olarak Manolya Çay Bahçesi, Kervansaray, Ekici Över ve Şarapevi gibi İzmirliilerin belleğinde yer etmiş mekânların yıkımıyla başlamıştır (Karpaz, 2009, s. 174). Bu durum Kültürpark için mekansal belleğin insan-olmayan bir aktant olarak ilişki ağına dahil olduğunu göstermektedir. Zamanla devam eden bu müdahaleler sonucunda, Kültürpark'ta 60.000 m² alan yapılaşmadan temizlenmiştir. Yapılan köklü mekansal dönüşüm, Kültürpark'taki eğlence kültürünü sekteye uğratarken, fuar ve sergileme işlevlerinin ön plana çıkmasına neden olmuştur (Drinkwater ve Can, 2015, s. 344).

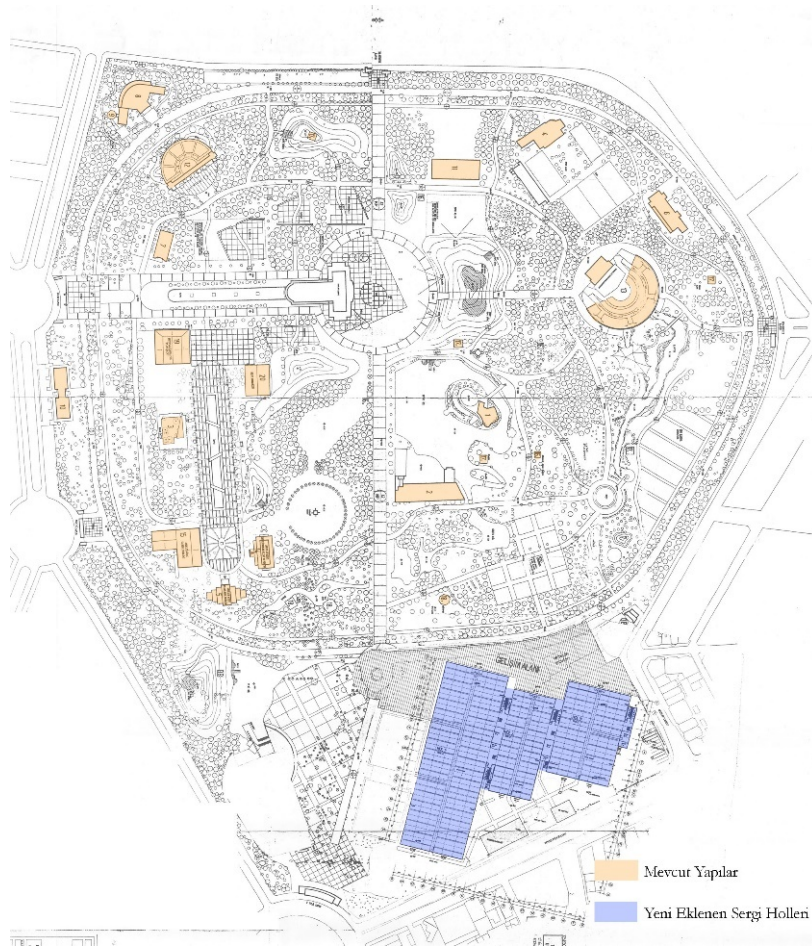

Şekil 10. Yarışma projesini kazanan ekibin hazırladığı 1993 tarihli onaylı yıkılacak-korunacak yapılar paftası (Şükrü Kocagöz kişisel arşivinden alınarak yazarlar tarafından düzenlenmiştir.)

2000'li yıllarda, genel fuarcılıktan ihtisas fuarcılığına geçiş eğilimi, mekansal gereksinimlerde yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir (Yılmaz vd., 2015, s. 11). Bu noktada, Kültürpark'ın geleceğine dair farklı aktörlerin (belediye yönetimi, fuar organizatörleri, mimarlar, şehir plancıları, kentliler) farklı mekansal tahayyülleri devreye girmiştir. Aktörler, Kültürpark bağlamındaki beklenti ve hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla, farklı araçlar ve arabulucular üzerinden ilişki ağına katılım sağlamaya çalışmıştır.

Artan katılımcı sayısına bağlı mermer fuarı gibi organizasyonlar için yeni mekân arayışları başlamış ve bu süreç, dönemin Belediye Başkanı (1999-2004) Ahmet Piriştina'nın önerisi doğrultusunda Basmane kapısı girişinde 30.000 m² kapalı alana sahip fuar sergi hollerinin projelendirme sürecini başlatmıştır (Karpat, 2009, s. 190). Bu mekânsal karar, yalnızca teknik ve ekonomik gerekliliklerle değil, farklı aktörlerin mekân tahayyüllerinin yansımalarıyla ilişkilendirilebilir.

2003 yılında gerçekleştirilen 1/1000 ölçekli revizyon planında Kültürpark yoğun yapılaşmadan arındırılıp, sergi holleri günümüzde halen yoğun tartışmaların gündeminde olan bir insan-dışı aktör olarak plana eklenmiştir. (Şekil 11). Fuarcılığın ticari işleviyle, Kültürpark'ın mekansal belleği ve ekolojik karakteri gibi insan-olmayan aktantlar arasında bir gerilim alanı yaratan sergi holleri, mekânsal ağ içindeki farklı aktörlerin karşılıklı müzakereleri ve çeviri sürecinin somut bir çıktısıdır.

Şekil 11. 2003 yılı Kültürpark düzenleme projesi onaylı revize paftası (Şükrü Kocagöz kişisel arşivinden alınarak yazarlar tarafından düzenlenmiştir).

Yarışma projesinde yer almayan sergi hollerinin inşa edilmesi, alanın yeniden yorumlanmasına neden olacak yeni kararların alınmasında etkili olmuştur (Şekil 12) (Tekeli, 2018, s. 49). Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu döneminde (2004-2019), İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nde 13 Temmuz 2004'te 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı'nda, Kültürpark'ta yeraltı otoparkının yapımına olanak sağlayan değişiklik yapılmış ve akabinde otopark yapımı için projelendirme süreci başlamıştır (Karpat, 2009, s. 190).

Şekil 12. Kültürpark hava fotoğrafında yer alan sergi holleri (TMMOB, 2016).

Aktörler tarafından yapılan her yeni müdahale, genellikle insan ve insan-dışı aktantlar tarafından çeşitli tepkilerle karşılanarak, mekânsal dönüşüm sürecinde yeni çeviri mekânizmalarını harekete geçirmektedir (Selman, 2000, s.109-121). Otopark projesi için meslek odaları "imar planının iptali ve yürütmenin durdurulması" istemiyle mahkemeye başvurmaya karar vermiştir (Karpat, 2009, s. 176). Yoğun tartışmaların içerisinde, 16 bin m²'lik bir alanda 594 araç kapasiteli olarak inşa edilen yer altı otoparkı 2009 yılında hizmete açılmıştır (Yeni Asır, 2009, 28 Ağustos).

Zaman içerisinde ihtisas fuarlarının artan mekânsal gereksinimleri, özellikle mermer, otomobil ve iş makineleri gibi büyük alan gerektiren sektörel fuarlar açısından daha geniş sergileme alanlarına duyulan talebi giderek daha belirgin hale getirmiştir (Karpat, 2009, s. 177). İzmir'in geleneksel "fuarlar kenti" kimliğini sürdürebilmesi için mevcut alanların yetersiz kaldığı ve yeni bir mekâna yönelimin kaçınılmaz olduğu anlaşılmıştır (Karpat, 2009, s. 193). Ayrıca, Kültürpark'ın fuar işlevi nedeniyle maruz kaldığı yoğun kullanım baskısı, alanın doğal yapısında sorunlara yol açmış ve Kültürpark'ın temel kuruluş işlevini sekteye uğratmıştır (Tekeli, 2018). Bu nedenle, İzmir kent sınırları içinde yaklaşık 100-120 bin m² büyüklüğünde yeni bir fuar alanının oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Kocagöz, kişisel görüşme, 21 Aralık 2024).

2015 yılında Gaziemir'deki yeni fuar alanının tamamlanmasıyla birlikte, Kültürpark'ın sergileme işlevi büyük ölçüde yeni alana taşınmış ve bu durum parkın geleceğine dair tartışmaları yeniden alevlendirmiştir (Alpaslan, 2017). Bu süreçte İzmir Büyükşehir Belediyesi, Kültürpark'ın dönüşümüne yönelik 2009 yılından itibaren Kültür Çalıştay'ı adı altında çeşitli aktörlerin katılımıyla toplantılar düzenlemiş, özellikle Mimarlar Odası alanın korunması gerektiğini vurgulayarak önerilerini sunmuştur (Alpaslan, 2017).

Kültürpark'ta yapılan anketler, Kültürpark'ın İzmirlilerin belleğindeki yeri üzerine yapılan araştırmalar, yeni işletim senaryosunun kurulmasının gerekliliği üzerine çalışmalar sonucunda strateji dokümanı oluşturulmuştur (Tekeli, 2018, s. 42). Oluşturan doküman 21 Mayıs 2014 tarihinde Tarihi Havagazı Fabrikası'nda yapılan geniş katılımlı bir toplantıyla halkın katılımına açılmıştır (Tekeli, 2018, s.43).

Başlangıçta, proje müelliflerinin haklarını gözeten ve farklı aktörlerin görüşlerini sürece dahil etmeyi amaçlayan katılımcı bir yaklaşım benimsenmiş olsa da belediyenin, Kültürpark'ın yeniden düzenlenmesine ilişkin olarak proje müellifleri tarafından hazırlanan yeni tasarım önerisini kamuoyuyla paylaşmadan doğrudan Koruma Kurulu'na sunması, sürecin şeffaflığına ve demokratik işleyişine yönelik ciddi eleştirileri beraberinde getirmiştir (Alpaslan, 2017).

Kültürpark'ın yeniden düzenlenmesi için oluşturulan Yeni Kültürpark Projesi, Kültürpark'ın içerisinden taşınan fuar işlevinden kalan hangarların ve Celal Atik spor salonunun yıkılması ve yerlerine yeşil bina özelliğine sahip toplantı işlevli yapının ve yeni spor salonunun inşa edilmesi fikrini taşımaktadır (Şekil 13) (Kocagöz, kişisel görüşme, 21 Aralık 2024). Ayrıca Kültürpark'ın belleğinden gelen öğeleri görünür kılmak ve restorasyonunu yapmak projenin ana fikrini oluşturmaktadır (Kocagöz, kişisel görüşme, 21 Aralık 2024).

Şekil 13. 2015 tarihli Kültürpark yeniden düzenleme projesi (Şükrü Kocagöz kişisel arşivi).

Yeni Kültürpark Projesi için yapılan çalışma, 13 Mayıs 2016'da yeniden Havagazi Fabrikası'nda STK'lara, meslek odalarına ve çeşitli katılımcılara sunulmuştur (Tekeli, 2018, s. 45). Ayrıca Kültürpark projesi, Kültürpark içerisinde yer alan Pakistan Pavyonu'nda açılan bir sergiyle kamuoyu ile paylaşılırken, meslek odaları planlanan müdahaleleri çeşitli açılardan ele almış, Mimarlar Odası İzmir Şubesi ise meslektaşlarının görüşlerini derleyerek kapsamlı bir değerlendirme süreci yürütmüştür (Alpaslan, 2017). Özellikle 35.000 m²'lik yapılaşma ve koruma ilkeleriyle örtüşmeyen diğer müdahaleler nedeniyle projenin gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmış, bu değerlendirmeler bir rapor halinde belediye ve kamuoyuyla paylaşılmıştır (TMMOB, 2016).

Kültürpark'ın doğal, tarihî ve kültürel dokusunun korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak amacıyla, 2016 yılında TMMOB'a bağlı meslek odaları ve çeşitli paydaşların katılımıyla bir canlı aktant olarak sürece dahil olan "Kültürpark Platformu" oluşturulmuştur (Selçuk, 2018, s. 158). Bu platform aracılığıyla Kültürpark'ın bir kent parkı olarak korunabilmesi için halkın katılımıyla çeşitli etkinlikler düzenlenerek kamuoyu oluşturulması hedeflenmiştir. Yaşanan belirsizlikler içerisinde, Eylül 2017'de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, arabulucu rolüyle tekrar devreye girerek Kültürpark için Koruma Amaçlı İmar Planı yapılması gerektiğine karar vermiştir (Tekeli, 2018). Böylece İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2014 yılından bu yana geliştirmekte olduğu Yeni Kültürpark Projesi uygulanamaz hale gelmiştir (Tekeli, 2018).

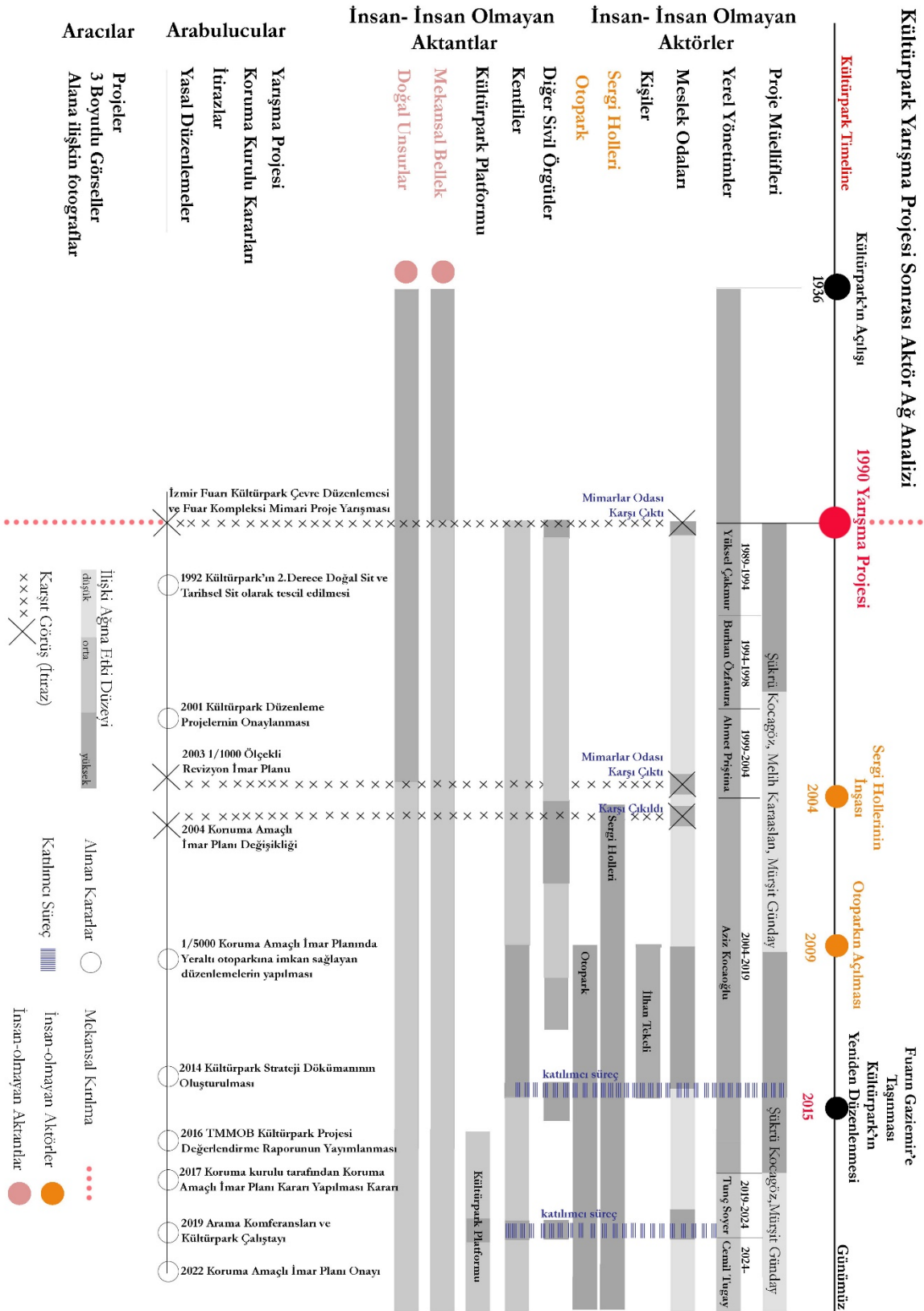
Kültürpark'ın korunması için insan ve insan-olmayan aktantların sesi olan, sivil toplum örgütü Kültürpark Platformu Mayıs 2018'de Kültürpark Çalıştayı düzenlemiştir. Bu çalıştayda Kültürpark'ın ortak akılla düşünülmesi gerektiği ve fuar işlevinden arındırılarak yeşil alan olarak düzenlenmesi kararları alınmıştır (Kültürpark Platformu, 2018).

2020-2022 yılları arasında farklı aktörlerin katılımıyla yürütülen Koruma Amaçlı İmar Planı çalışması, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 2022 yılında onaylanmıştır. Şu anda benzer tartışmaların odağında yer alan Kültürpark'ın çeviri süreci halen devam etmektedir. Yani AAT'de çeviri sürecinin sonucunda oluşan ve "kara kutu" olarak adlandırılan kararlı duruma henüz ulaşamamıştır. Kültürpark, farklı aktörlerin özellikle mekâna dair beklenti ve müdahaleleri doğrultusunda iktidar oluşturma baskısıyla sürekli olarak yeniden şekillenmektedir.

Kültürpark'ın 1990 yılında düzenlenen yarışma projesiyle başlayan ve günümüze kadar çeşitlenen ilişki ağı, Aktör-Ağ Teorisi'nin aktör, aktant, arabulucu ve aracı kavramları aracılığıyla deşifre edilmiştir (Tablo 5). Bu çözümleme, sürece zaman içerisinde yeni aktörlerin dahil olduğunu ve dahil olan aktörlerin etkilerinin zaman içerisinde değiştiğini belirtmektedir.

Sürecin çok aktörlü olarak ilerlemesi, farklı düzeylerde hem kazanımlar hem de kayıplar üretmiştir. 1990 yılında Kültürpark'ın yeniden düzenlenmesi için açılan yarışma projesi, uygulama sürecinde Şükrü Kocagöz ve ekibinin öngördüğü tasarım kararlarının kısmen hayata geçirilmesine neden olmuştur. Yarışma projesi kapsamında önerilen yeşil alan oranının artırılması, yoğun yapılaşmaya sebebiyet veren niteliksiz yapıların yıkılması gibi kararların bir bölümü uygulanmış olsa da süreç farklı aktörlerin müdahaleleriyle kesintilere uğramış ve yarışmanın bütüncül tahayyülü tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Kamu yararı açısından uzun süreli belirsizlikler yaşanmış; benimsenen politikalar, Kültürpark'ın mekânsal belleği ve ekolojik karakteri gibi aktantları zedeleyebilecek yaklaşımlar üretmiştir. Özellikle yarışma projesinin kapsamı dışında inşa edilen sergi holleri ve otopark yoğun tartışmalara sebep olmuştur. Bu yapılar, ilişki ağına insan-olmayan aktörler olarak dahil olurken Kültürpark'ın dönüşümünde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bununla birlikte, bu "ihtilafli mekân"ın üretim sürecine dahil olan fakat çoğu zaman pasif konumda kalan insan ve insan-dışı aktörlerin (mekânın belleği, sivil toplum örgütleri ve doğal unsurlar) göz ardı edilmemesi gerektiği unutulmamalıdır. Çünkü bu aktörler, Kültürpark'ın geleceğine yönelik daha kapsayıcı ve bütüncül yaklaşımlar için önemli bir potansiyel taşımaktadır.

Tablo 5. Kültürpark'ın 1990 yarışma projesi sonrası aktör ağ analizi.

SON SÖZ

1990 yılında Kültürpark'ın yeniden düzenlenmesi için açılan yarışma, parkın mekânsal dönüşümünde önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. Lefebvre'in ifade ettiği gibi, mekân üretimi yalnızca fiziksel bir üretim süreci değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve tarihsel ilişkiler ağıyla şekillenen bir pratiktir. (Lefebvre, 2014, s. 40). Bu bağlamda, mekânsal üretimin dinamik yapısını anlayabilmek için farklı aktörler arasındaki ilişkilerin çözümlenmesi gerekmektedir. Ancak mekânın üretim süreci, yalnızca insan aktörlerin eylemleriyle sınırlı değildir; insan-dışı aktörler de bu ağ içerisinde etkin bir rol üstlenebilir. Kültürpark'ın yarışma sonrasında geçirdiği dönüşüm sürecinde ortaya çıkan ilişki ağlarını çözümlenebilmek için Aktör-Ağ Teorisi uygun bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Latour'un (2005) ortaya koyduğu üzere, bu yaklaşım insan ve insan-olmayan tüm aktörleri bir ağın parçası olarak kabul eder. Böylece, ağa dahil olan aktörlerin Kültürpark'a dair tahayyülleri, arabulucular ve araçlar üzerinden buldukları kültürel, tarihsel ve toplumsal bağlamla ilişkilendirilerek incelenebilir. Ayrıca ağdaki farklı aktörler arasındaki etkileşimlerin, mekânın nasıl şekillendiğini ve zaman içinde nasıl dönüştüğünü anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Bu çalışma, Kültürpark'ın 1990 yılında yarışma projesi ile başlayan yeniden düzenleme sürecini ele alırken, bu sürece dahil olan aktörlerin ilişkilerini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Kültürpark'ın dönüşümünde rol oynayan aktörlerin sürece etkilerini, aralarındaki etkileşimleri ve ağ içerisindeki rollerini incelemek, hem Kültürpark'ın tarihsel bağlamını derinlemesine anlamamıza olanak tanıyacak hem de mekânın bugünkü biçimlenişinde belirleyici olan dinamikleri ortaya koyacaktır. Kültürpark'ın mekânsal dönüşümünü yalnızca fiziksel bir değişim olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bağlamda da bir dönüşüm olarak değerlendirerek, mekânın zaman içindeki dönüşümünü daha kapsamlı bir biçimde yorumlamak mümkün olacaktır.

Yaneva'ya (2012) göre mekân, varlıkların bir aradalığından beslenen, zamanla farklı mekânsal çoğulluklara evrilen dinamik bir ağıdır ve bu durum "ihtilafli mekân" kavramıyla açıklanır. Bu nedenle herhangi bir yarışma, toplumsal gelişme veya mekansal dönüşüm sürecini tek bir aktör üzerinden okumak mümkün değildir. Çünkü çeviri sürecine dahil olan aktörler, mekânsal üretime daima farklı tahayyüllerle katkıda bulunurlar. Nitekim Pasin vd.'nin (2016), ortaya koyduğu gibi Kültürpark için her bir kentli aktörün belleğinde parkın yeri ve ona yüklediği anlam doğrultusunda şekillenen farklı tahayyülleri söz konusudur.

Çeviri süreci, Kültürpark'ın yeniden düzenlenmesi için açılan yarışma projesinin arabulucu olarak ağa dahil olmasıyla başlamaktadır. Ancak yarışma projesi, müelliflerin tahayyülleri ile yerel yönetim, sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve cansız aktörler gibi farklı grupların beklentileri arasındaki gerilimler nedeniyle çeşitli çatışmalara ve kesintilere uğramıştır. Yarışmayı kazanan ekibin üyesi Şükrü Kocagöz, Kültürpark için ekip tahayyüllerinin alanı yoğun yapılaşmadan arındırarak gerçek işlevini yerine getirir hale bürünmesini sağlamak olduğunu belirtmektedir. Aslında bu tahayyül günümüzde tüm aktörlerin istediği ancak bir türlü ulaşılamayan bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ağa dahil olan aktörler, mekân üzerinde iktidar kurma biçimini yansıtmaya çalışırken diğer canlı ve cansız aktantları görünmez kılmaya çalışmaktadır (Fallan, 2008).

Zaman içerisinde çok aktörlü yapının yönlendirdiği kararlarla şekillenen Kültürpark, kuruluş ideallerinden uzaklaşmış; fonksiyonlarını giderek kaybetmesi sonucunda koruma ile dönüşüm

arasında sıkışan gerilimli bir alan haline gelmiştir. Oysa, Kültürpark için hedeflenen ortak tahayyüle ulaşma amacıyla yola çıkılan yarışma sürecinin, Baydar'ın (2015) ifade ettiği gibi, " tekilerin sesine kulak vermeyi" odağına alması, sürecin çözümüne ve mekânsal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunabilecektir. Mekânın dönüşüm sürecinde, aktörler iktidar kurma pratiklerini yansıtırken, insan olmayan aktantlar olarak Kültürpark'ın mekânsal belleği, ekolojik değeri ve mevcut yapılarının da sürece dahil edilmesi; mekânsal üretim sürecinde dışlanan ya da göz ardı edilen aktörlerin tahayyüllerini ve müdahalelerini görünür kılmak açısından kritik bir gerekliliktir. Süreç içerisinde yapılan katılımcı denemeler, farklı aktörlerin tahayyüllerini ve taleplerini mekânsal üretim sürecine dahil etme çabası olarak öne çıkmaktadır. Ancak, bu girişimler çoğu zaman süreklilik arz edememiş, aktörler arasındaki güç ilişkileri ve mekâna dair çelişkili beklentiler nedeniyle kesintilere uğramıştır.

Kültürpark, kazandığı ve kaybettiği g  ve haklar ekseninde hem bir başarı hem de bir mücadele  rneği olarak varlığını sürdürmektedir. Kültürpark için sürdürülebilir ve kapsayıcı bir dönüşüm sağlanabilmesi için aktörler arası müzakerelerin güçlendirilmesi ve karar alma mekanizmalarının daha Şeffaf ve katılımcı bir yapıya kavuşması gerekmektedir. Böylelikle, mekânsal üretim sürecine farklı ölçeklerde etki eden aktörlerin müdahaleleri görünür kılınabilir. Nitekim Yılmaz vd. (2024, s. 68-74)' in belirttiği gibi, Kültürpark'ın mekânsal belleğini oluşturan yapıların, insan-olmayan aktörler olarak kendi faaliyetleri aracılığıyla mekânın geleceğini Őekillendirmede etkin rol alması beklenmektedir. Böylece geçmişin izlerini bugüne taşıyan mekânsal belleği ve barındırdığı doğal unsurlarıyla Kültürpark'ın bütününün korunarak, mekânın geleceğine dair daha kapsayıcı ve bütüncül bir yaklaşım geliştirilebilir.

Acknowledgements | Teşekkür Beyanı

Kültürpark yarışmasına dair arşivini ve anılarını paylaşan Sayın Mimar Şükrü Kocagöz'e çalışmanın hazırlanmasında katkıları için teşekkürü borç biliriz.

Conflict of Interest Statement | Çıkar Çatışması Beyanı

Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması hususunda herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest for conducting the research and/or for the preparation of the article.

Financial Statement | Finansman Beyanı

Bu araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için herhangi bir mali destek alınmamıştır. Varsa çalışmanın yürütülmesi için alınan mali destek bilgileri eklenmelidir.

No financial support has been received for conducting the research and/or for the preparation of the article. Financial support information received for the conduct of the study should be added.

Ethical Statement | Etik Beyanı

Çalışmada yapılacak görüşme için, İzmir Demokrasi Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 14.04.2025 tarih ve 2025/02-02 nolu etik kurul izni alınarak çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma etik standartlara uygun olarak yapılmıştır. Etik kurul onayı sunulmuştur.

The study was conducted with the ethical committee approval of the Scientific Research and Publication Ethics Committee of the Faculty of Science and Engineering at İzmir Democracy University, dated 14.04.2025 and numbered 2025/02-02, for the interviews to be conducted in the study. All procedures followed were in accordance with the ethical standards. Ethics committee approval information should be added.

Copyright Statement for Intellectual and Artistic Works | Fikir ve Sanat

Eserleri Hakkında Telif Hakkı Beyanı

Makalede kullanılan fikir ve sanat eserleri (şekil, fotoğraf, grafik vb.) için telif hakları düzenlemelerine uyulmuştur.

In the article, copyright regulations have been complied with for intellectual and artistic works (figures, photographs, graphics, etc.).

Author Contribution Statement | Yazar Katkı Beyanı

YAZAR 1: (a) Fikir, (b) Çalışma Yöntemi, (c) Literatür Taraması, (f) Veri Toplama, İşleme (g) Analiz, (h) Metin Yazma

YAZAR 2: (a) Fikir, (b) Çalışma Yöntemi, (c) Literatür Taraması (d) Danışmanlık, (g) Yorum (h) Metin Yazma (i) Eleştirel İnceleme

REFERANSLAR

- Alpaslan, H. I. (2017). Kültürpark'ın 'park'ına dikilen gözler. *Mimarlık Dergisi*, 393.
- Altan, E. T. (2015). İzmir Fuarı, Kültürpark ve Türkiye'nin inşası. A. Yılmaz, K. Kılınc, ve B. Pasin (Ed.), *İzmir Kültürpark'ın anımsa(ma)dıkları: Temsiller, mekânlar, aktörler* (s. 165-212). İletişim Yayınları.
- Amygdalou, K. (2015). Modern ve ulusal bir kimlik arayışında değişen formlar ve anlamlar: 1930'larda İzmir'in Kültürpark'ı ve çevresi. A. Yılmaz, K. Kılınc, ve B. Pasin (Ed.), *İzmir Kültürpark'ın anımsa(ma)dıkları: Temsiller, mekânlar, aktörler*. (ss. 77-97). İletişim Yayınları.
- Bancı, S. (2023). Kurmacayla tarihyazımı arasında Türkiye'de mimarların yaşam anlatıları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 21(41), 21-50. <https://doi.org/10.55842/talid.1346441>
- Baydar, G. (2023). Karşı-tarihler, karşı-bellekler: İzmir Kültürpark'ın anımsa(ma)dıkları. A. Yılmaz, K. Kılınc, ve B. Pasin (Ed.), *Temsiller, mekânlar, aktörler* (s. 371-378). İletişim Yayınları.
- Bilsel, C. (2009). İzmir'de Cumhuriyet dönemi planlaması (1923-1965): 20. yüzyıl kentsel mirası. *Egemimarlık*, 71, 12-17.
- Bosco, F. C. (2006). Actor-Network Theory, networks, and relational approaches in human geography. In S. Aitken & G. Vallentine (Eds.), *Approaches to Human Geography*, 136-147.
- Callon, M. ve Latour, B. (1981). Unscrewing the big Leviathan: How actors macro-structure reality and how sociologists help them to do so. In K. Knorr Cetina & A. Cicourel (Eds.), *Advances in social theory and methodology: Toward an integration of micro and macro-sociologies*, 277-303.
- Cumhuriyet. (1990, 8 Nisan). *Basın açıklaması*. Cumhuriyet gazetesi arşivi. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar>
- Cumhuriyet. (1990, 11 Mayıs). *Kültürpark'ta insan zinciri*. Cumhuriyet gazetesi arşivi. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar>
- Cumhuriyet. (1990, 6 Haziran). *Mimarlardan duyuru*. Cumhuriyet gazetesi arşivi. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar>
- Drinkwater, B. D. ve Can, I. (2015). Kolektif bellek ve kamusal alan: Kültürpark'ın anımsattıkları ve mekânsal dönüşümü. A. Yılmaz, K. Kılınc, ve B. Pasin (Ed.), *İzmir Kültürpark'ın anımsa(ma)dıkları: Temsiller, mekânlar, aktörler* (s. 327-369). İletişim Yayınları.
- Erkan, G. H. ve Arslan Avar, A. (2017). Kamu hukuku ile özel hukuku çatıştıran protokole bağlı planlama: 'İzmir Basmane Dünya Ticaret Merkezi' vakası. *Planning*, 27(2), 152-168. <https://doi.org/10.14744/planlama.2017.80774>
- Fallan, K. (2008). Architecture in action: travelling with actor-network theory in the land of architectural research. *Architectural Theory Review*, 13(1), 80-96.
- Feyzioğlu, E. (2006). *Büyük bir halk okulu İzmir Fuarı*. İzfaş Yayınları.
- Feyzioğlu, E. (2011). *Fuar bizim hayatımız*. İzfaş Yayınları.

- Gönlügür, E. (2015). Soğuk Savaşın İdeolojik Fay Hattında bir Modernlik Sahnesi: 1950’lerde İzmir Fuarı. A. Yılmaz, K. Kılınç, ve B. Pasin (Ed.), *İzmir Kültürpark’ın Anımsa(ma)dıkları: Temsiller/Mekânlar/Aktörler* içinde, (s. 99-135), İletişim Yayınları.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi (1990). *Uluslararası İzmir Fuarı Kültürpark düzenleme ve mimari proje yarışma şartnamesi*. İzmir Büyükşehir Belediyesi.
- Karaaslan, M., Kocagöz, Ş., ve Günday, M. (1991). İzmir için arındırılmış bir Kültürpark ve “değişir işlevli” bir alan. *Arredamento Mimarlık*, 2, 184-187.
- Karaçorlu, F. (1995). Bir kültürel ve doğal miras, bir kentin kolektif belleği: Kültürpark. *Planlama*, 1995, 1-2.
- Karpat, G. (2009). *İzmir Kültürpark ve fuar alanının tarihsel gelişim sürecinin araştırılması ve geleceğe yönelik tasarım programının oluşturulması*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- Kasapoğlu, A. ve Odabaşı, Y. (2009). Sosyolojik açıdan teknoloji odağında güncel sorunların yorumlanması. *Elektrik Mühendisliği*, 436(Haziran), 31-33.
- Kayın, E. (2015). Anımsama ve unutkanlığın temsilleri: İzmir Enternasyonal Fuarının ve Kültürpark’ın hafıza katmanları. A. Yılmaz, K. Kılınç, ve B. Pasin (Ed.), *İzmir Kültürpark’ın anımsa(ma)dıkları: Temsiller, mekânlar, aktörler* , içinde (s. 35-76).
- Kocagöz, Ş. (1991). Kültürpark: Kentlilik Hakkı “Dönüşür İşlevsellik” ve Fuar Üzerine. *Ege Mimarlık*, 91(2), 11-13.
- Kültürpark Platformu. (2018). *Kültürpark çalıştay raporu*
http://www.tmmobizmir.org/wp-content/uploads/2018/07/kulturpark_calistay.pdf
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network theory*. Oxford University Press.
- Latour, B. (2008). *Biz hiç modern olmadık* (İ. Uysal, Çev.). Norgunk Yayınları.
- Latour, B. (2021). *Toplumsal yeniden toplama : Aktör-ağ teorisine bir giriş* (çev. N. Bingöl). İstanbul: Tellekt.
- Latour, B. ve Yaneva, A. (2014). *Bana Bir Silah Verin, Tüm Binaları Yerinden Oynatayım: Mimarlığa Bir Aktör-Ağ-Kuramı (ANT) Bakışı*. 12 Mart 2024,
<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=392&ReCID=3438>.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Miles, J. A. (2016). *Yönetim ve organizasyon kuramları* (çev: M. Polat & K. Arun). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öztan, Y., Karaaslan, M., Günday, M. ve Kocagöz, Ş. (1993). İzmir Kültürpark. *Mimarlık*, (254), 40-42.
- Paköz, A. E. (2020). Aktör ağ teorisi ile vernakülere bakmak. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 9-15.

- Pasin, B., Kılınc, K., Yılmaz, A. (2016). Herkesin parkı: İzmir Kültürpark için gelecek tahayyülleri. *Mimarlık*, 387
- Seçilmişler, T. (2010). *Koruma öncelikli alanlarda aktör ağın çözümlenmesi ve betimlenmesi İstanbul Tarihi Yarımada örneği*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Selçuk, F. (2018). *Mekâna içkin iktidar ilişkilerini deşifre etme yöntemi olarak Aktör Ağ Teorisi'ne bir katkı: Kronolojik İlişki Diyagramı*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Selman, P. (2000). Networks of knowledge and influence: Connecting the planners and the planned. *Town Planning Review*, 71, 109-121.
- Serçe, E., Yılmaz, F., Yetkin, S.(2003) *Küllerinden Doğan Şehir*.İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir.
- Sönmezdağ, U. (1978). *Atatürk Ormanı ve Kurtuluş Zafer Abidesi. İzmir Tarihinde Sergi, Panayır, Fuarlar ve Kültürpark*. Ege University, İzmir.
- Tanyeli, U. (2023). *Mimarlık düşünmek için verimli arzular*. Fol Kitap.
- Tekeli, İ. (2018). *İzmir Belediyeciliğinde 2004-2018 Dönemi'nin Öyküsü*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi, İzmir.
- TMMOB. (2016). *İl Koordinasyon Kurulu Kültürpark Projesi Değerlendirme Raporu*. 4 Mart 2025, <https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/kulturpark.pdf>
- TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi. (1990, Mart 8). *Kültürpark raporu*.
- TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi. (2016). *Kültürpark İmar Planlarına İlişkin Ek Rapor*. (2016). 4 Mart 2025, http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/391147812165f81_ek.pdf?tipi=4&turu=H&s_ube=6
- Yaneva, A. (2012). *Mapping controversies in architecture*. Burlington: Ashgate Publishing.
- Yeni Asır. (2009, 28 Ağustos). *Kültürpark'ta otopark hizmete açıldı*. *Yeni Asır*.
- Yılmaz, A., Kılınc, K., ve Pasin, B. (Ed.). (2015). *İzmir Kültürpark'ın anımsa(ma)dıkları: Temsiller, mekânlar, aktörler*. İletişim Yayınları.
- Yılmaz, A., Kılınc, K., Pasin, B. (2024). Kültürpark'tan öyküler. Ç.Ş. Tezer, E. Yıldız ve P,K, Özkan (Ed.), *Kent üzerine: Düş, yer, müsterek ve hareket* (ss. 68–89). İzmir: Yakın Kitabevi.

YAZARLARIN BİYOGRAFİLERİ

Aysu ÇAKIR (Arş. Gör)

2018 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. Mezuniyeti sonrasında mimarlık ofislerinde mimar olarak görev aldı. 2023 yılında İzmir Demokrasi Üniversitesi Mimarlık Anabilim dalında yüksek lisansını tamamladı. 2023 yılından bu yana İzmir Demokrasi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı'nda doktora programına devam etmektedir. Akademik çalışmalarında Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, modern mimarlık mirası, kentsel ve mimari mekan kuramları üzerinedir. Şu anda İzmir Demokrasi Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Hikmet ELDEK GÜNER (Doç. Dr.)

Lisans eğitimini Erciyes Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde tamamladı. Yüksek Lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı'nda, doktora eğitimini Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı'nda "Kayseri'de 1935-55 yılları arasında inşa edilmiş modern yapıların korunması üzerine yöntem önerisi" başlıklı teziyle tamamlamıştır. Çalışma alanları Erken Cumhuriyet Dönemi ve yapıları, modern mimari miras, 20. yy yapılarının koruma sorunları, restorasyon uygulamaları, kentsel koruma planlama çalışmaları üzerinedir. 2019 yılında Doçent ünvanını almıştır. Şu anda İzmir Demokrasi Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde görev yapmaktadır.